

T. C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KÜRESELLEŞME, ARAP BAHARI ve YENİ DÜNYA DÜZENİ İÇERİSİNDE
SURİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hasan ÖZTEKE

HAZİRAN, 2015

MUĞLA

T. C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KÜRESELLEŞME, ARAP BAHARI ve YENİ DÜNYA DÜZENİ İÇERİSİNDE
SURİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Hasan ÖZTEKE

DANIŞMAN

Yrdc.Doç.Dr. İlknur TÜRE

HAZİRAN, 2015

MUĞLA

T.C.

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KÜRESELLEŞME, ARAP BAHARI ve YENİ DÜNYA DÜZENİ İÇERİSİNDE
SURIYE

HAZIRLAYAN

Hasan ÖZTEKE

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 30.06.2015

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 18.05.2015

Tez Danışmanı : Yrdc.Doç.Dr. İlknur TÜRE

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Bünyamin BEZCİ

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Muhittin TATAROĞLU

Enstitü Müdürü : Prof.Dr. Mehmet MARANGOZ

HAZİRAN, 2015

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 29/04/2015 tarih ve 678/1 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Hasan ÖZTEKE'nin "Küreselleşme, Arap Baharı ve Yeni Dünya Düzeni İçerisinde Suriye" adlı tezini incelemiş ve aday 18/05/2015 tarihinde saat 13:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Yrd.Doç.Dr. İlknur TÜRE

Doç.Dr. Bünyamin BEZCİ

Üye

Doç.Dr. Muhittin TATAROĞLU

YEMİN

Yükseklisans tezi olarak sunduğum “Küreselleşme, Arap Baharı ve Yeni Dünya Düzeni İçerisinde Suriye” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/06/2015

Hasan ÖZTEKE

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU		
YAZARIN		
Soyadı : ÖZTEKE	Kayıt No:	
Adı : Hasan		
TEZİN ADI		
Türkçe :Küreselleşme, Arap Baharı ve Yeni Dünya Düzeni İçerisinde Suriye		
Y. Dil :Globalization, Arab Spring And Syria In The New World Order		
TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlilik
X	O	O
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ		
Üniversite	: MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ	
Fakülte	:	
Enstitü	: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
Diğer Kuruluşlar	:	
Tarih	:	
TEZ YAYINLANMIŞSA		
Yayımlayan	:	
Basım Yeri	:	
Basım Tarihi	:	
ISBN	:	
TEZ YÖNETİCİSİNİN		
Soyadı, Adı	: İLKNUR, Türe	
Ünvanı	: Yrd.Doç.Dr.	

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE**TEZİN SAYFA SAYISI: 88****TEZİN KONUSU (KONULARI) :****1. ARAP BAHARI****2. ORTADOĞU, KÜRESELLEŞME VE SURİYEYE ETKİLERİ****3.****TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :****1.Arap Baharı****2. Küreselleşme****3. Ortadoğu ve Suriye****İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:****1.Arab Spring****2.Globalization****3.Middle East and Syria****1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum** **2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir** **3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir** **Yazarın İmzası :****Tarih : 30/06/2015**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	vi
ÖZET.....	x
ABSTRACT	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME OLGUSU

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI.....	3
1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı.....	3
1.1.2. Küreselleşmenin Tarihçesi	5
1.1.3. Küreselleşmenin Boyutları.....	6
1.1.3.1. Siyasal Boyut	6
1.1.3.2. Ekonomik Boyut.....	8
1.1.3.3. Sosyo-Kültürel Boyut.....	9
1.1.3.4. Teknolojik Boyut.....	11
1.1.4. Küreselleşmenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Faktörler	11
1.1.4.1. Ekonomik Faktörler	11
1.1.4.2. Sosyo-Kültürel Faktörler	12
1.1.4.3. Teknolojik Faktörler.....	12
1.1.4.4. Siyasal Faktörler	13
1.1.5. Küreselleşmenin Etkileri	14

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİ İLE BİRLİKTE ORTADOĞU BÖLGESİ

2.1. ORTADOĞUNUN GÖRÜNÜMÜ	15
2.1.1. Ortadoğu Bölgesi ve Bölgede Yer Alan Ülkeler	15
2.1.2. Ortadoğu'nun Tarihçesi	15
2.1.3. Ortadoğu'nun Önemi	16
2.1.3.1. Jeopolitik Önem	16
2.1.3.2. Ekonomik Önem	17
2.1.3.3. Siyasi Önem	17
2.1.3.4. Tarihi Önem	18
2.1.4. Ortadoğu'nun Genel Yapısı	18
2.1.4.1. Siyasi Yapı	18
2.1.4.2. Ekonomik Yapı	19
2.1.4.3. Sosyal Yapı	21
2.2. KÜRESELLEŞME İLE BİRLİKTE ORTADOĞU'NUN DÜNYA SİYASETİNDEKİ YERİ	22
2.2.1. Ortadoğu ve Rusya	22
2.2.2. Ortadoğu ve ABD	23
2.2.3. Ortadoğu ve AB	24
2.2.4. Ortadoğu ve Türkiye	25
2.2.5. Ortadoğu ve Suriye	26
2.3. KÜRESELLEŞMENİN ORTADOĞU'YA ETKİLERİ	26
2.3.1. Ortadoğu'da Küreselleşmenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Faktörler	27
2.3.2. Küreselleşmenin Ortadoğu'ya Etkileri	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP BAHARI VE ETKİLERİ

3.1. ARAP BAHARI VE ORTAYA ÇIKIŞI.....	29
3.1.1. Arap Baharı Nedir?	29
3.1.2. Arap Baharının Ortaya Çıkaran Faktörler.....	30
3.1.2.1. Siyasi Faktörler	30
3.1.2.2. Ekonomik Faktörler	31
3.1.2.3. Sosyo-Kültürel Faktörler	32
3.1.2.4. Teknolojik Faktörler ve Sosyal Medya	33
3.2. ARAP BAHARI'NIN YAYILMASI.....	34
3.2.1. Tunus'ta Arap Baharı	34
3.2.2. Mısır'da Arap Baharı	35
3.2.3. Libya'da Arap Baharı	36
3.2.4. Suriye'de Arap Baharı.....	38
3.3. ARAP BAHARININ SONUÇLARI VE ETKİLERİ.....	39
3.3.1. Siyasal Etkiler ve Sonuçları	39
3.3.2. Ekonomik Etkiler ve Sonuçları.....	41
3.3.3. Sosyo-Kültürel Etkiler ve Sonuçları.....	42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'DE ARAP BAHARI VE YANSIMALARI

4.1. SURİYE'NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	44
4.1.1. Suriye'nin Tarihçesi.....	44
4.1.2. Suriye'nin Yapısı.....	47
4.1.2.1. Suriye'nin Sosyal Yapısı.....	47
4.1.2.2. Suriye'nin Siyasi Yapısı.....	49

4.1.2.3. Suriye'nin Ekonomik Yapısı	50
4.2. KÜRESELLEŞME VE ARAP BAHARI İLE BİRLİKTE SURİYE	51
4.2.1. Küreselleşmenin Suriye'ye Etkileri	51
4.2.1.1. Siyasi Etkiler	52
4.2.1.2. Ekonomik Etkiler	53
4.2.1.3. Sosyo-Kültürel Etkiler	55
4.2.2. Arap Baharının Suriye Üzerindeki Etkileri	56
4.2.2.1. Siyasi Etkiler	56
4.2.2.2. Ekonomik Etkiler	58
4.2.2.3. Sosyo-Kültürel Etkiler	60
4.3. SURİYE'DE İÇ SAVAŞ.....	62
4.3.1. İç Savaşın Cepheleri.....	62
4.3.2. İç Savaşın Tarafları.....	63
4.3.3. Suriye İç Savaşı'nda son Durum - Son Savaş Senaryosu.....	70
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ.....	88

ÖZET

Küreselleşmenin ivmesini artırması ile birlikte dünya üzerinde köklü değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Küreselleşmenin etkileri ekonomik, siyasal, sosyal ya da kültürel içerikli olabilir. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı sonuçlar, küreselleşmeye karşı olan yaklaşımları da etkilemiştir. Öyle ki küreselleşmenin teknolojik gelişmelerin bir ürünü olduğunu ifade eden kesim küreselleşmeyi savunmaktadır. Ancak çalışmada ortaya konan bilgiler göstermiştir ki teknolojik gelişmelerin ürünü olması küreselleşmeyi ve küreselleşmenin etkilerini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Nitekim küreselleşmenin Amerika başta olmak üzere dünyanın önde gelen ülkelerinin kontrolünde olan bir kavramı ifade ettiği çalışmada ortaya konmuştur.

Ortadoğu bölgesi, tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, sahip olduğu kaynaklar bakımından zengin bir bölgedir. Bu ve benzer nitelikleri sebebiyle Ortadoğu bölgesi üzerinde tarihin farklı dönemlerinde farklı ülkelerin hâkim olma çabaları olmuştur ki, bu husus, içinde bulunulan dönem için de geçerlidir. Ortadoğu ülkelerinin siyasi ve ekonomik istikrara kavuşmalarının önüne geçilmesi, bu durumun göstergelerinden bir tanesidir. Burada ifade edilen ülkeler kapsamında yer alan Suriye'nin, küreselleşme ve Arap Baharı ile birlikte içinde bulunduğu durumun belirlenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Literatür taraması şeklinde yapılan çalışmada, küreselleşmenin ve Arap Baharının Ortadoğu bölgesindeki ülkelere etkileri ele alınmış, sonrasında Suriye ülkesi incelenmiş ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar, küreselleşmenin dünyanın önde gelen güçleri tarafından kullanılan bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Yine küreselleşme ve Arap Baharının getirdiği etkilerin Suriye'yi iç savaşa sürüklediği, ülkenin içinde bulunduğu iç savaşın taraflarına diğer ülkelerin destek vermesi nedeniyle iç savaşın –dolayısıyla karmaşanın- çözümü son derece zor olan bir sarmala dönüştüğü elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır.

ABSTRACT

GLOBALIZATION, ARAB SPRING and SYRIA IN THE NEW WORLD ORDER

With the increase of the acceleration of the globalization, new changes have started to be. The affects of the globalization may be cultural, economical or political. The results of the globalization have directly affected to the ideas of people about the globalization too. This means that some of the people think that the globalization is caused by the development of the technology. But the research showed that the development of the technology is not enough for the globalization and it is also not enough to explain the fast changes of lifestyles. The study showed that the globalization is on the hand of United States of America and a few powerful countries.

The Middle East has done the honors of many civilizations for many times during the history and the region is so rich about the sources. By this reason many countries wanted to command on this region for many years. This is still valid. By this reason the Middle East Countries cannot stabilize the political and economical varieties. The goal of this study is to search the political changes in Syria and the Arab Spring with the globalization. The survey has done as literature review about the effects of the globalization and the Arab Spring in the Middle East Region. After this search the literature review has done on the changes in Syria and the results have been compared to each other. The study and the reaches showed that the globalization is a tool of powerful countries to make changes in the world. It means that the globalization and the Arab Spring drag Syria to the civil war and this has been inflamed by the strutting of other countries, so the chaos has been thrived.

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Bölge İçi ve Bölgeler Arası Dış Ticaret Verileri	20
Tablo 2. Arap Baharının Ekonomik Etkileri	41
Tablo 3. Ülkelere Göre Suriyeli Mülteci Sayısı.....	60

GİRİŞ

Yirminci yüzyılda gerçekleşen iki adet dünya savaşı sonrasında, dünya düzeni büyük bir değişim içerisine girmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren teknolojik açıdan birçok yenilik yaşanmış ve bu gelişmeler ışığında dünyadaki değişim hızlanmıştır. Küreselleşmenin etkisini artırdığı dönem olarak da ifade edilen bu süreçle birlikte yeni dünya düzeni, askeri güçten ziyade ekonomik güç etrafında şekillenmeye başlamıştır.

Gelinen noktada küreselleşme ile birlikte dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan gelişmelerden herkes haberdar olabilmekte ve etkileri tüm dünyada hissedilebilmektedir. Ayrıca dünyanın birçok ülkesinde küresel markalar bulunmakta, bu markalar sahip olduğu ülkenin kültürünü, etkilediği ülke kültürlerine empoze etmektedir. Ortaya çıkan bu sonuçlara paralel olarak, küreselleşmeyi savunan ve faydalı bulan bir kesimin varlığının yanında, küreselleşmeye karşı olan bir kesim de bulunmaktadır.

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, küreselleşme dünyanın önde gelen güçlerinin kontrolünde ortaya çıkmış bir kavramdır. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan pastanın neredeyse tamamının bu ülkelere paylaşılması bunun göstergeleri arasında yer almaktadır. Küreselleşmenin etkilerinin derinden hissedildiği bölgelerin başında Ortadoğu gelmektedir. Bunda Ortadoğu'nun petrol ve doğalgaz rezervleri sebebiyle vaat ettiklerinin, diğer coğrafyalara kıyasla, daha fazla olmasının etkisi çok büyüktür. Bu bilgiler ışığında çalışmanın amaçları arasında, küreselleşmenin Ortadoğu'daki etkilerinin belirlenmesi yer almaktadır.

Küreselleşmenin tetiklediği olaylardan Arap Baharı, güncelliğini hala korumaktadır. Arap Baharı kısa sürede yayılan ve Tunus, Mısır, Libya'da rejim değişikliği ile sonuçlanmış bir harekettir. Ancak bu çalışmada incelenecek olan Suriye için aynı sonuçtan bahsedilmesi mümkün değildir.

Arap Baharı ile başlayan gösteriler, Suriye’de rejimin sert müdahalesi ile karşılaşmış ve ülke hızla bir iç savaşa sürüklenmiştir. Bu çalışmanın bir diğer amacı ise küreselleşme ve Arap Baharının Suriye özelindeki etkilediğini ortaya çıkarmaktır.

Buna göre çalışmanın ilk bölümünde küreselleşme kavramı ele alınacak ve küreselleşmenin kapsamı belirlenecek olup, böylelikle küreselleşmenin etkilerinin hangi düzeyde olduğunu anlaşılması hedeflenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, küreselleşmenin Ortadoğu’daki etkileri incelenecektir. Bu kapsamda Ortadoğu bölgesi ile ilgili bilgiler verilecek ve önemli ülkelerin bölge üzerindeki stratejilerine değinilecektir. Böylece Ortadoğu’da ülkelerin etkinlik düzeyleri belirlenmiş olacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Arap Baharı ele alınacaktır. Arap Baharının ortaya çıkışı ve yayılmasında etkili olan faktörler, hareketin hangi ülkelerde ne şekilde yaygınlaştığı gibi hususlar bu bölümde incelenecektir. Arap Baharının ortaya çıkardığı sonuçlar hakkında ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel başlıkları altında, bilgi verilmesi planlanmaktadır.

Dördüncü bölümde ise Suriye’de Arap Baharı, yansımaları ve iç savaş süreci araştırılacaktır. Buna göre ilk olarak Suriye Arap Cumhuriyeti hakkında bilgiler verilecek, ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konacaktır. Suriye’nin sahip olduğu özelliklerin belirlenmesi ile birlikte küreselleşme ve Arap Baharı sonrası dönemde ülkenin içinde bulunduğu iç savaş durumu hakkında bilgi verilecektir. Yapılacak olan bu çalışma ile birlikte Suriye’nin küreselleşme ve Arap Baharı sonrası içinde bulunduğu durumun anlaşılmasına, gelinen noktada küreselleşme ve Arap Baharı hareketinin hangi düzeyde etkiye sahip olduğunu belirlenmesine katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME OLGUSU

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Küreselleşme, özellikle son yüzyıl içerisinde, büyük değişikliklerin meydana geldiği dünya düzeninin açıklanmasında, oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme, geniş kapsamlı bir kavram olup, bu duruma paralel olarak sonuçları ve etkilerinin kapsamı da oldukça geniştir. Küreselleşme kavramının önemi ve yansımaları geniş ölçekli olmakla birlikte, kavramın ifade ettiği içerik de Dünya konjoktüründeki gelişmelere paralel olarak artmaktadır. Bu denli öneme sahip olan Küreselleşme olgusu kapsamında, çalışmanın ilk bölümünde Küreselleşmenin tanımı, boyutları, tarihçesi, etkileri ve ortaya çıkaran faktörlerin neler oldukları konuları incelenecektir.

1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme, Dünya üzerinde yaşanan gelişmelerle birlikte, insan hayatında kavramsal boyutta kendine yer bulan ve daha fazla kullanılan bir olgu olarak ön plana çıkmaktadır. Globalleşme olarak da anılan Küreselleşme; Dünyada yaşanan gelişmelerin beraberinde getirdiği ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanların tamamında yer alan değişikliklerin/değişkenlerin açıklanmasında kullanılan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Aslan, 2012: 16).

Küreselleşme kavramının bir diğer tanımı ise; teknoloji başta olmak üzere gelişen/değişen Dünyada var olan sınırların azalması ile birlikte evrensel bir pazar alanının ortaya çıkması ve buna paralel bir yaşam alanının oluşması şeklinde ifade edilmektedir. (Acılar, 2010: 3). İçinde bulunulan çağda, yaşanan gelişmelerin Küreselleşme ile ilişkilendiriliyor olmasının bir sonucu olarak görülebilecek bu tanımın dikkat çeken yönü ise, Küreselleşmenin doğal bir süreç olarak ortaya çıkmasıdır. Ancak, bu tanımlamalar ışığında, Küreselleşmenin hiçbir gücün etkisi olmadan ortaya çıkan bir süreç olduğunun söylenmesi oldukça güçtür.

Küreselleşmenin, içerik olarak birbirinden farklı tanımlarının var olmasının bir diğer nedeni, mezkûr kavramı açıklamaya çalışan araştırmacıların konuya yaklaşımları ile ilgilidir. Küreselleşmenin ortaya çıkmasının doğal bir sonuç olduğunu savunan araştırmacılar, Küreselleşmeyi tanımlarken çoğunlukla olumlu yönleri ön plana çıkarma eğilimindedirler. Bu durumun tersi olarak, Amerika ve Batı Ülkelerinin Küreselleşme olgusunu, insan hayatına dâhil ettiğini savunan araştırmacılar ise, Küreselleşmenin olumsuz yönlerini ön plana çıkararak kavramı açıklama gayretindedir.

Diğer bir ifadeyle, Küreselleşmenin çerçevesi belirlenirken, Küreselleşmeye karşı bakış açısının sürece şekil vermesi beklenmektedir (Mutlu, 2005: 271). Küreselleşme olgusu, modern toplumlar arasındaki sınırları ortadan kaldıran bir kavram olarak nitelendirildiği takdirde, insanlık için ifade ettiği anlam da aynı derecede önem kazanmaktadır.

Küreselleşme olgusunun tanımlanması kapsamında değinilmesi gereken konulardan bir diğeri de, neredeyse her alanda etkisi olan bir kavram halini aldığıdır. Küreselleşmenin hemen her alanda etkili/belirleyici olması, ayrıca söz konusu etkilerin gün geçtikçe artan boyutta olması nedeniyle, Küreselleşme kendisini yenileyen bir kavram olarak nitelendirilebilmektedir (Bayar, 2008: 25-26). Küreselleşme süreci içerisinde rolü olan aktörlerin sayısı çok fazla olduğu için Küreselleşmenin kendisini yenileyen bir yapıda olması normal bir durum olarak değerlendirilebilir.

1900'lü yılların ortalarından itibaren etkisi daha net bir şekilde hissedilmeye başlanan Küreselleşme olgusu, uzun yıllardır, toplumsal gelişmeleri/değişimleri açıklamak amacıyla kullanılmaktadır. Bununla birlikte, hayatın hemen her alanındaki etkisinin bu denli yüksek olduğu başka bir dönemden daha söz etmek mümkün olmayacaktır.

Sonuç olarak, Küreselleşme olgusu, üzerinde kavram birliğine varılan net bir tanımı olmayan, pozitif yaklaşımların yanında negatif yaklaşımları da bünyesinde barındıran bir kavramdır.

1.1.2. Küreselleşmenin Tarihçesi

Küreselleşme olgusu, toplum literatüründe uzun yıllardır var olan bir kavram olmasına karşın, tarihçesi bakımından, kavramın ilk olarak ne zaman kullanıldığına dair farklı görüşler söz konusudur.

Küreselleşmenin tarihçesi kapsamında dönemlere göre genel bir değerlendirme yapılacak olursa (Steger, 2006: 41);

- Tarih öncesi dönem (mö 10000-mö 3500),
 - Modern öncesi dönem (mö 3500-ms 1500),
 - Erken modern dönem (ms 1500-ms 1750),
 - Modern dönem (ms 1750-ms 1970) ve
 - Çağdaş dönem (ms 1970-içinde bulunulan dönem)
- şeklinde bir sıralama mevcuttur.

Reel bir değerlendirme ile, Küreselleşme dünyada son dönemlerde ortaya çıkmıştır, çünkü hissedilebilir etkiler Modern Dönem sonrasında oluşmuştur. Görüldüğü üzere Küreselleşmenin ortaya çıkarmış olduğu etkiler, Küreselleşmenin tarihçesi noktasında da fikir birliğine varılmasına engel olmaktadır. Diğer bir ifade ile Küreselleşmenin tarihçesi kapsamında etkileri göz önünde bulundurularak değerlendirmeler yapılması söz konusu olmuştur (Aktel, 2001: 195).

Tarihsel süreç açısından değerlendirilirken, Küreselleşmenin tarihi gelişiminde önemli olan olaylar (Güldiken, 2006: 186);

- Yerleşik hayata geçilmesi,
 - Rönesans ve sonrasında ortaya çıkan gelişmeler,
 - Coğrafi keşifler ile birlikte ticaretin farklı bir boyut alması,
 - Sanayi devriminin gerçekleşmesi,
 - Yirminci yüzyılda yapılan Dünya Savaşları,
 - Teknolojide yaşanan gelişmeler,
- şeklinde sıralanmaktadır.

Tarih öncesi dönemlerde çok küçük şekilde etkilenmeleri beraberinde getirmiş olan Küreselleşmenin özellikle coğrafi keşifler ve Sanayi Devrimi ile birlikte kayda değer boyutta etkileri söz konusu olmuştur. Çağdaş dönem olarak görülen yirminci yüzyılın ikinci yarısında ise Küreselleşmenin zirve yaptığı söylenmesi çok güç olmayacaktır. Önceleri birkaç küçük topluluğun hayatlarını etkileyebilecek bir kavram olan Küreselleşme, içinde bulunulan döneme gelindiğinde ise tüm dünyayı etkileyen bir kavram haline almıştır (Kürkçü, 2013: 4).

1.1.3. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme, günümüz koşullarında boyutları çok geniş ölçeklerde olan bir kavram niteliği taşımaktadır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı etkiler farklı alanlarda meydana gelebilir ve farklı alanlar adına değişik düzeylerde etkilerin varlığından söz edilebilir. Bu kapsamda Küreselleşmenin boyutları arasında; siyasi boyutu, ekonomik boyutu, sosyo-kültürel boyutu ve teknolojik boyutu gibi açılımlar yer almaktadır.

1.1.3.1. Siyasal Boyut

Kapsamı oldukça geniş olan Küreselleşmenin siyasi boyutu, Dünya üzerindeki yönetim biçimlerindeki farklılıkları ifade eden bir kavram olarak nitelendirilebilir. Siyasi güç ve dengeler üzerinde, özellikle son yüzyılda önemli değişikliklerin olması, Küreselleşmenin siyasi boyutuna farklı bir önem katmaktadır. Küreselleşmenin siyasi boyutu kapsamında ilk olarak değinilmesi gereken husus, karar alma süreçleri üzerine olacaktır. Geline nokta karar alma süreçlerinde Devletlerin yanında başka aktörler de yer almaktadır (Sezer ve Önder, 2010: 99). Bu duruma örnek olarak Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu v.b. kurumlar gösterilebilir.

Küreselleşmenin siyasi boyutu kapsamında özellikle son yüzyılda yaşanan gelişmelerin farklı düzeylerde etkilerinden söz edilebilir. Burada sözü edilen gelişmeler (Kazgan, 2003: 1);

- Birinci ve İkinci Dünya Savaşları,
- Soğuk Savaş dönemi,
- SSCB'nin dağılması,
- Berlin Duvarı'nın yıkılması,
- Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel güç olma isteği ve bu kapsamda yürütmekte olduğu faaliyetler,
- 11 Eylül saldırıları,
- Arap Baharı

şeklinde sıralanabilir.

Yirminci yüzyıl içerisinde yaşanan bu gelişmelerin dünya düzeninde köklü değişimleri de beraberinde getirdiği söylenebilir. Örneğin, sadece Almanya'yı ilgilendiren bir konu gibi görünen Berlin Duvarı'nın yıkılması ulaşım ve ticaret yollarının açılması başta olmak üzere, birçok ülkeyi ilgilendiren bir gelişmedir ve küreselleşmenin hızlanmasını engelleyen bu duvarın yıkılması ile birlikte küreselleşmenin ivmelenmesinin önündeki önemli engellerden bir tanesinin kalktığı söylenebilir (Kantarıcı, 2012: 62).

Küreselleşmenin siyasi boyutu kapsamında değinilmesi gereken konulardan bir tanesi de devlet düzenlerinde meydana gelen değişimlerdir. Küreselleşmenin etkileri ile birlikte, Ulus-Devlet kavramı arasındaki ilişkileri ifade eden diplomasiye sahip olduğu anlamın seviyesinin düştüğü görülmektedir. Bununla birlikte uluslararası ilişkilerin devlet-devlet ilişkisi niteliğinden ziyade devlet-şirket veya devlet-uluslararası organizasyon ilişkisi haline alması da diplomasiye önemini azaldığını göstermektedir. (Köse, 2003: 10). Bununla birlikte, bu noktada ulus-devlet temelli yaklaşımların geçerliliklerinin azaldığının söylenmesi, yanlış bir yorum olmayacaktır.

Özellikle güvenlik konusunu ön plana çıkararak yürütülen faaliyetlerin sonrasında Küreselleşmenin siyasi boyutunun giderek daha derinleşen bir hal aldığı söylenmesi mümkündür (Silinir, 2007: 69).

1.1.3.2. Ekonomik Boyut

Günümüzde uluslar arası ekonomik faaliyetlerin gelmiş olduğu nokta göz önüne alınacak olursa, Küreselleşmenin ekonomik boyutunun ne denli önemli bir konu olduğu anlaşılacaktır.

Bunun yanında Küreselleşmenin ekonomik boyutu açısından (Adıgüzel, 2013: 39);

- Sermaye kısıtlamaların azalması,
- Gümrüklerde uygulanan kota uygulamasının sona ermesi,
- Ekonomik açıdan dolaşımın hızında kayda değer artış olması,
- Çokuluslu işletmelerin sayılarının ve etkilerinin giderek artması

v.b. olayların varlığından bahsedilebilir.

Dış ticaret verilerinin incelenmesi, Küreselleşmenin ekonomik boyutunun anlaşılmasında yardımcı olabilecek başka bir göstergedir. Özellikle ihracat ve ithalat noktasında yürütülen faaliyetlerin günümüzde almış olduğu durum, dış ticaret faaliyetlerinin ve uluslararası sermaye hareketlerinin arttığı anlamına gelmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, Küreselleşmenin etkileri ile birlikte sınırların kalkmasının büyük payı olduğunun söylenmesi yanlış olmayacaktır. Küreselleşmenin ekonomik etkilerinin giderek artacağı yönünde düşünceler vardır ve dünya genelinde yaşanan gelişmeler bu düşünceyi destekleyecek cinstendir (Kartal, 2007: 260).

Çokuluslu işletmelerin sahip olduğu önem, Küreselleşmenin ekonomik boyutu kapsamında değinilmesi gereken konulardan bir diğeridir. Çokuluslu şirketlerin sahip oldukları rol o kadar önemli bir hale gelmiştir ki bu işletmelerin faaliyetleri devletlerin kendi ekonomilerini kontrol etmelerinin önünde bir engel halini almıştır (Köse, 2003: 12).

Çağdaş Dönem öncesinde, üretim konusunda yaşanan zorluklar, Dünya genelinde öncelikli sorunlar arasında yer almaktaydı. Geline nokta ise, üretim faaliyetleri uluslararası bir boyut kazanmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde endüstrilerin büyümesi ile birlikte farklı arayışlara giren işletmeler, Küreselleşmenin etkileri ile birlikte uluslararası boyutta üretim faaliyetleri gerçekleştiren bir hale

gelmişlerdir. Bu noktada, şirket birleşmelerinin ve şirket satın almalarının çokça karşılaşılan olaylar oldukları söylenebilir (Tağraf, 2002: 37).

1.1.3.3. Sosyo-Kültürel Boyut

Toplumların geleneklerini, tarihlerini yansıtan bir kavram olan kültür, Küreselleşme ile birlikte bu özelliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Artık günümüzde toplumların birbirlerine benzemeleri durumu söz konusudur ve bu konuda hızlı bir ilerlemenin söz konusu olduğu söylenebilir (Talas, 2007: 153).

Bu gelişmelere paralel olarak popüler kültür terimi ortaya çıkmış olup, kültürel anlamda benzeşme ve kültürel yozlaşma ile eşdeğer bir durum halini almaya başlamıştır. Türk Dil Kurumu, popüler kültürü “belirli bir dönem için geçerli olan, hızlı üretilen ve tüketilen kültürel öğeler” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2014). Popüler kültür, insanları tüketim konusunda bir nesne olarak görmekte ve insanlar bu durum sonrasında içinde buldukları ortama kendilerini yabancı hissetmeye başlamaktadır. Bu koşulların oluşumunda şüphesiz ki iletişim araçları en önemli etken olarak yer almaktadır. İçinde bulunulan dönemde, popüler kültürün etkileri ile birlikte birçok kişinin aynı faaliyetlerde buldukları ve aynı şekilde bir yaşam tarzını sürdürdükleri söylenebilecektir.

Kültür, toplumlar ile ilgili fikir veren, nesilden nesile aktarılan ve toplumun sahip olduğu maddi-manevi değerleri ifade eden bir kavramdır (Ültanır, 2003: 292). Ancak geline nokta kültürler bir toplumun sahip olduğu değerleri tam olarak yansıtmaya işlevinden uzaktadır. Bunun nedeni ise, kültürlerin Küreselleşmenin etkileri ile birlikte iç içe geçmeye başlamasıdır. Her bir toplum için farklı nitelikler, farklı değerler barındıran kültür, günümüzde tekdüze bir hale gelme eğilimindedir. İnternet ve sosyal medyanın yanlış bir şekilde kullanımının sonucu olarak da görülen bu durum ile birlikte kültürel yozlaşmalar ortaya çıkmaktadır (Özdemir, 2011: 93).

Sonuç olarak, Küreselleşmenin insan hayatında sahip olduğu rol artmaya devam ettiği oranda, sosyo-kültürel etkiler ortaya çıkmaya devam edecektir. Küreselleşmenin sosyo-kültürel etkilerinden en önemlisi, toplumların giderek birbirlerine benzemeleri olmuştur. Bugün Dünyanın her yerinden insanlar aynı

şekilde beslenme, giyinme, algılama gibi alışkanlıklara sahip olabilmektedir. Bu da toplumların benzeştiğinin bir göstergesi olarak görülebilir.

1.1.1.4. Teknolojik Boyut

Küreselleşmenin etkilerinin tüm dünya geneline yayılmasının en önemli nedeni, teknolojinin gelmiş olduğu noktadır. Teknolojik açıdan yaşanan gelişmeler ile birlikte küreselleşmenin sonuçları tüm dünya üzerinde kolayca yayılan bir hal almaktadır. Geline noktada dünyanın birçok farklı yerinde insanlar aynı şeyleri konuşmaktadır ve bu Küreselleşmenin teknolojik boyutunun bir sonucudur (Gökdere, 2001: 90).

İletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler ile birlikte, artık iletişim araçları çok uygun maliyetler ile kullanılabilir. Bunun yanında insanların bilgi paylaşımlarının da kolay bir hal almış olması, Küreselleşmenin teknolojik boyutu kapsamına girmektedir (Kıvılcım, 2013: 226).

Küreselleşmenin teknolojik boyutu kapsamında bir değerlendirme yapan Kanadalı yazar McLuhan, günümüzde gelinen noktayı 1967 senesinde görmüştür. McLuhan, Dünyanın yaşanan gelişmeler ile birlikte global bir köy halini alacağını belirtmiş ve dünyanın çok benzer özelliklere sahip bir köye dönüşeceği fikrini ortaya atmıştır. Bu duruma örnek olarak ise, çok uzak yerlerde yaşayan insanların televizyon vasıtası ile aynı şeyleri izliyor olmalarını ve aynı gündemi takip etmelerini gösteren McLuhan, bu sayede zaman ve mekan farkının bulunmadığı bir yaşam tarzının insanları beklediğini savunmuştur (Şentürk, 2009: 21).

Teknolojik boyut kapsamında kaydedilen ilerlemeler ile birlikte bilgi toplumu kavramı ortaya çıkmış, insanların iletişim kurmaları ve bilgi paylaşımları gibi konular oldukça kolay bir hale gelmiştir.

1.1.4. Küreselleşmenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Faktörler

Bu gelişmeler; ekonomik faktörler, sosyo-kültürel faktörler, teknolojik faktörler ve siyasi faktörler olmak üzere dört başlıkta toplanabilir.

1.1.4.1. Ekonomik Faktörler

Küreselleşmenin ortaya çıkmasına neden olan ekonomik faktörler kapsamında değinilmesi gereken temel olaylar (Ener ve Demircan, 2006: 208);

- Dış ticarete serbestleşme,
- Sermaye hareketlerinde serbestleşme,
- İş gücü piyasalarının serbestleşmesi

şeklinde sıralanmaktadır.

Ekonomik faktörlerin Küreselleşmeyi nasıl ortaya çıkardığı ile ilgili olarak, öncelikle uluslar arası ekonomik düzenin değiştiği ve artık ülkelerin göstermiş oldukları ekonomik faaliyetlerin bütünlük bir yapıda olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Diğer bir ifade ile artık ülkelerin ekonomik faaliyetlerinde birbirleri ile çatışmaktan kaçınmaları söz konusudur (Turan, 2011: 27).

Küreselleşmeyi ortaya çıkaran faktörler arasında çokuluslu şirketlerin faaliyetlerine de değinmek gerekmektedir. Bu işletmelerin göstermiş olduğu faaliyetlerin ulaştığı sınırlar, Küreselleşmenin ortaya çıkmasında önemli bir yere sahiptir. Nitekim Küreselleşmenin etkisini artırmış olduğu dönem içerisinde çokuluslu şirketlerin sayısı da giderek artmıştır (Kaya, 2009: 3).

Ekonomik nedenlerin, Küreselleşmenin ortaya çıkmasında kayda değer rolünün olmasının normal bir sonuç olduğu yorumu yapılabilir. Bunun nedenleri arasında ise Dünyada var olan mevcut düzene, ekonomik gelişmelerin yön veren bir hal almış olması ve düzenin belirleyicisi konuma gelmesi gösterilebilir. Bu noktada ülkeler hatta kıtalar arasında ulaşım ağlarının oluşturulması ile birlikte ekonomik faaliyetlerin daha kolay yürütülmesine imkan elde edilmesi önemli gelişmeler arasında gösterilebilir (Nalçakan, 2008: 4).

1.1.4.2. Sosyo-Kültürel Faktörler

Küreselleşmenin teknolojik boyutunda da değinildiği üzere, global köy yaklaşımına paralel bir şekilde dünya düzeninin oluşması sonucunda, sosyo-kültürel faktörler de Küreselleşmenin tetiklenmesinde etkili olmuştur. Dünyanın farklı bölgelerinde farklı kültürlerin izlerinin görülmeye başlaması ile birlikte kültürlerin birbirinden etkilenmesi hatta iç içe geçmeye başlamalarının Küreselleşme sürecine de etkilerinin olması son derece normaldir (Balkılıç, 2006: 6

Farklı dönemler içerisinde farklı düzeylerde etkiye sahip olan küreselleşmeyi bugünkü hali ile ortaya çıkaran sosyo-kültürel faktörlerden söz edilirken, akla her zaman kültürel bir birleşme ya da kültürel bir yozlaşma gelmemelidir. Unutulmamalıdır ki her kültürel etkileşim beraberinde kültür yozlaşmasını da getirmeyecektir (Özdemir, 2011: 939).

1.1.4.3. Teknolojik Faktörler

Teknolojik faktörler, Küreselleşmeyi ortaya çıkaran etmenler arasında ayrıntılı şekilde değerlendirilmesi gereken bir konudur. Bunun nedeni ise, yaşanan teknolojik gelişmelerin olmaması halinde Küreselleşmenin bugün olduğu gibi önemli hale gelmesinin imkansız bir yapıda oluşudur (Yürekli, 2004: 13)..

Günümüzde Küreselleşmenin sahip olduğu konuma gelmesinde, Medya olgusu, önemi rolü olan bir başka teknolojik faktördür. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren teknolojik gelişmelerin tavan yapması ile birlikte, kitle iletişim araçlarının insan hayatında sahip olduğu rol oldukça artmıştır.

İnsanlar artık medya araçları vasıtası ile organize olabilmekte, böylece küresel düzeyde etkiye haiz olaylar ortaya çıkabilmektedir. Özellikle son on yıl içerisinde sosyal medya, insan hayatının önemli bir parçası haline almış olup Küreselleşmeyi ortaya çıkaran teknolojik faktörler kapsamında olmazsa olmazlar arasında yer almıştır (Aktaş, 2007: 26).

1.1.4.4. Siyasal Faktörler

Küreselleşmeyi ortaya çıkaran siyasal faktörler arasında, yirminci yüzyılda yaşanan siyasi olayların önemli rolünün olduğu söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın önde gelen güçleri bu noktada başı çeken ülkeler olarak görünmektedirler. Günümüzde gelinen noktada ise, Küreselleşmenin ABD merkezli bir hale büründüğü söylenebilir. Özellikle Küreselleşmenin siyasi ve ekonomik boyutunun belirleyicisinin ABD olması bu düşüncüyü destekleyecek cinstendir (Varlık, 2009: 56).

Siyasal faktörlerin Küreselleşmenin ortaya çıkmasındaki etkileri kapsamında, Sovyetler Birliği'nin dağılması süreci önemli bir yere sahiptir. Bu gelişme sonrasında ABD'nin dünya çapındaki hâkimiyet seviyesi de yükselmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının Küreselleşmenin hızlanmasının önündeki önemli bir engelin kalkması niteliği taşıdığı söylenmesi yanlış olmayacaktır (Silinir, 2007: 70).

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Küreselleşmeyi ortaya çıkaran faktörlerin neler olduklarına dair aşağıda sıralanan gelişmelerin her birinin farklı düzeylerde etkileri söz konusudur. Bu maddeler (Çeken ve diğerleri, 2008: 86-87);

- Sermaye akışındaki kısıtlamaların kalkması,
- Dış ticaretin serbestleştirilmesi,
- Sovyetler Birliği'nin dağılması,
- Kitle iletişim araçlarının ve medyanın gelişmesi,
- Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü gibi organizasyonların faaliyetleri,
- Sermayenin küreselleşmesine karşılık emeğin yerelleşmesi,
- Çokuluslu işletmelerin faaliyetleri,
- Uluslararası turizmin yaygınlaşması,
- Ulusal devlet anlayışının erozyona uğraması

şeklinde sıralanabilir.

1.1.5. Küreselleşmenin Etkileri

Küreselleşme kavramının günlük hayatın bir parçası halini alması ile birlikte doğrudan ve dolaylı olmak üzere birçok etkisi ortaya çıkmıştır. Bu etkiler; ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel başta olmak üzere yaşamın birçok alanda meydana gelecek etkileri ifade etmektedir.

Ticari faaliyetlerde yaşanan gelişmeler Küreselleşmenin etkileri ile zirveye ulaşmıştır denilebilir. Yaşanan gelişmeler sonrasında Dünya çapında ekonomik rekabetin oldukça yüksek düzeylere ulaşması sonucunda işletmelerin farklı stratejiler ve yönetim anlayışı geliştirmeleri söz konusu olmuştur (Aykaç ve diğerleri, 2008: 32).

Dünya genelinde, üretim faaliyetlerinde yaşanan gelişmeler ve sonrasında gelinen nokta, üretimin Küreselleşmesi kavramını ortaya çıkarmıştır ve bu durum çok uluslu işletmelerin Dünyadaki etkilerini giderek artırmaları ile sonuçlanmıştır (Fındıkçı, 2006: 35) .

Küreselleşme kavramı, zaman içerisinde öylesine bir hal almıştır ki, artık devletlerin politikaları dahi Küreselleşmenin etkileri gözetilerek belirlenmektedir denilebilir. Küreselleşme sonucunda ülkelerin birbirleri ile olan etkileşimlerinin artması nedeniyle ülke politikalarının da bu durumdan etkilenmesinin normal bir sonuç olduğunun söylenmesi yanlış olmayacaktır (Mahiroğulları, 2005: 1279).

Güntümüzde, Küreselleşmenin etkileri kapsamında, genel mahiyette aşağıdaki başlıklardan söz edilebilir (Çengel, 2006: 66):

- İthalat ve ihracatın önündeki sınırların kalkması,
- Kota uygulamalarının sona ermesi,
- Gümrük problemlerinin önüne geçilmesi,
- Uluslararası faaliyetlerin kolay bir hale gelmesi,
- Sivil toplum örgütlerinin etkisinin artması,
- İletişimin kolay bir hal alması,
- Bireysel ve toplumsal bazda etkileşimlerin artması,
- Tüketim kültürü anlayışının oluşması,
- Kültürel anlamda tek tipleşmenin söz konusu olması şeklindedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİ İLE BİRLİKTE ORTADOĞU BÖLGESİ

2.1. ORTADOĞUNUN GÖRÜNÜMÜ

Yakındoğu ve Uzakdoğu'yu birbirine bağlayan Ortadoğu coğrafyası tarih boyunca çok önemli devletlerin yer aldığı bir bölge olmuştur. Tarihteki gibi çok güçlü ülkelerin günümüzde Ortadoğu'da yer aldığının söylenmesi mümkün olmasa da bölgenin önemini daim kılan özellikleri bulunmaktadır.

2.1.1. Ortadoğu Bölgesi ve Bölgede Yer Alan Ülkeler

Ortadoğu bölgesi Türkiye, İran ve Mısır üçgenini kapsayan ve bu ülkelere komşu olan ülkelerin de içerisinde yer aldığı bölge olarak ifade edilmektedir. Ortadoğu coğrafyası üzerinde herkes tarafından kabul görmüş sınırlardan söz edilmesi mümkün olmasa da Yakındoğu ve Uzakdoğu'yu ayıran bölge olarak nitelendirilmesinde bir mutabakat söz konusudur (Deniz, 2012: 170).

Ortadoğu bölgesinin ülkeleri sayılacak olduğunda; Türkiye, İran, Mısır, Suudi Arabistan, Yemen, Cezayir, Irak, Suriye, Ürdün, Libya, Tunus, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Fas, Lübnan, Filistin, Kuveyt, Katar ve Bahreyn Ortadoğu bölgesi içerisinde yer alan ülkelerdir (Taş, 2012: 9). Sayılan ülkelere anlaşılabileceği üzere, İsrail dışındaki ülkeler Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelerdir.

2.1.2. Ortadoğu'nun Tarihçesi

Ortadoğu'nun tarihçesi kapsamında değinilecek birçok konunun varlığından söz edilebilir. Bunlar arasında ilk olarak, Ortadoğu'nun tarihin birçok farklı döneminde önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmasına değinmek gerekmektedir. Buna göre Sümer, Hitit, Pers, Mısır, Roma, Selçuklu, Osmanlı ve daha birçok devletin Ortadoğu tarihçesi kapsamında önemli düzeyde etkilerinden söz edilmesi mümkün olmaktadır (Ateş ve Ünal, 2004: 21).

Ortadoğu'nun tarihçesi kapsamında, bölgede antik çağlardan itibaren Sümerler, Babiller, Mısırlılar v.s. devletlerin hüküm sürdüğü dönem, Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü ve Osmanlı barışı dönemi olarak da ifade edilen dönem ile bölgenin Avrupa ve Amerika kontrolüne geçtiği dönem şeklinde bir sınıflandırma yapılabilecektir.

2.1.3. Ortadoğu'nun Önemi

Ortadoğu, tarihin çok eski dönemlerinden itibaren oldukça önemli bir bölge olarak görülmüş ve bugünkü konumuna ulaşmıştır. Geçmişte bu coğrafyada hüküm süren ülkelerin kattıkları ile birlikte bölgenin birçok açıdan zenginliğe sahip olmasının yanında, doğal kaynaklar açısından da zenginliğe sahip bir bölgedir. Çalışmanın bu bölümünde, Ortadoğu'nun önemi kapsamında jeopolitik önem, ekonomik önem, siyasi önem ve tarihi önem konuları farklı başlıklar altında incelenecek, geçmişten bugüne gelinceye kadar, Ortadoğu'nun sahip olduğu rol hakkında bilgi verilecektir.

2.1.3.1. Jeopolitik Önem

Ortadoğu'nun coğrafi konumunun ifade ettiği önemin anlaşılmasında, tarih boyunca birçok devletin bölgenin konumundan faydalanarak dünya üzerinde hâkimiyet kuracak bir düzeye ulaşmaları, önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır (İpek, 2013: 10). Bu noktada hem kara hem deniz yollarında stratejik bir öneme sahip olan Ortadoğu'da, İpek yolu ve Baharat yolu gibi batıya bağlanan önemli ticaret yollarının bulunuyor olması, tarih boyunca bölgeye farklı bir önem yüklemiştir.

Ortadoğu'ya jeopolitik önem katan hususlardan biri de, bölgenin sahip olduğu zengin doğal kaynaklardır (Kuşçu ve Çağlıyan, 2003: 133). İçinde bulunulan dönem de dâhil olmak üzere, yer altı kaynakları bakımından oldukça zengin bir bölge olan Ortadoğu'nun bu niteliği nedeniyle birçok devletin iştahını kabarttığı söylenmesi yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Ortadoğu'nun jeopolitik önemi kapsamında en önemli gösterge, bölgenin sahip olduğu yer altı kaynaklarıdır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Ortadoğu, yer altı zenginlikleri, kara ve deniz yolları açısından sahip olunan konum, bölgeler arası birleştirici nitelik gibi hususlar aracılığıyla jeopolitik açıdan büyük önem ifade etmektedir.

2.1.3.2. Ekonomik Önem

Geçmişte bölgenin ekonomik önemi, ipek ve baharat yolu gibi ticaret yollarının sahip olduğu rol ile paralel olup, aynı zamanda batıya geçiş güzergâhı olan bu iki yol, kontrolü elinde bulunduran devletler için kayda değer ekonomik girdiler getirmiştir. İçinde bulunulan dönemde ise ulaşım imkânları çok daha kolay olduğu için ticaret yolları parametresinin geçerliliğini yitirdiği söylenebilir, ancak Ortadoğu yine de Asya, Avrupa ve Afrika üçgeninde köprü niteliği taşımaya devam etmektedir.

Yirminci yüzyıldan itibaren, sanayi devrimi ve teknolojik gelişmeler ile birlikte ülkelerin büyük bir enerji kaynağı ihtiyacı içerisinde girmesi, Ortadoğu'nun dikkatleri üzerine çekmesini de beraberinde getirmiştir.

Tüm dünyada sahip olunan enerji kaynakları giderek azalmakta iken, uzun soluklu bir yer altı zenginliğine sahip olan Ortadoğu, bu özelliği nedeniyle, yirmi birinci yüzyılda dünya ekonomisi için vazgeçilmez bir stratejik öneme sahiptir (Altay ve Nugay, 2013: 1).

2.1.3.3. Siyasi Önem

Ortadoğu bölgesinin siyasi açıdan sahip olduğu önem kapsamında, Rusya ve Amerika başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin bölgede aktif hamlelerde bulunmalarına değinilebilir. Bunun yanında, bölgede birçok ülkede hâkim olan iç savaş durumu ve 1992 yılından bu yana, Amerika'nın Irak üzerindeki fiili askeri varlığı gibi hususlar, bölgenin siyasi önemi kapsamında yer almaktadır.

Günümüz koşullarında bu gelişmelerden söz ediliyor olsa da, bölgenin siyasi açıdan sahip olduğu konumu değiştiren Irak-İran savaşı, Amerika'nın Irak'ı işgali, 11 Eylül saldırıları gibi son yıllarda gerçekleşmiş olayların varlığından bahsedilmesi mümkündür (Taş, 2012: 14-15).

2.1.3.4. Tarihi Önem

Bölgenin tarihi önemi kapsamında en başlarda hiç kuşkusuz Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık dinleri için kutsal sayılan mekânların yer alması ve bu dinlerin ilk olarak Ortadoğu'da ortaya çıkmış olması gelmektedir. Üç tek tanrılı din için de kutsal mekânların yer aldığı Ortadoğu'nun bu özelliği sebebiyle, tarih boyunca farklı ülkelerin ilgi odağı olduğunun söylenmesi yanlış olmayacaktır (Kılıç, 2008: 67). Ayrıca günümüzün önemli siyasi sorunları arasında görülen Filistin-İsrail sorunu da bu kapsamda değerlendirilmelidir.

2.1.4. Ortadoğu'nun Genel Yapısı

Bu kapsamda ilk olarak değinilmesi gereken husus, bölgenin istikrardan uzak ve karmaşa durumunun hâkim olduğu bir bölge olduğudur. Bölge ile ilgili dünyanın önde gelen ülkelerinin strateji ve uygulamalarının yanında, bölge ülkelerinin kendi aralarındaki gerginliklerin de bu karmaşanın ortaya çıkmasında önemli bir etkisi bulunmaktadır.

2.1.4.1. Siyasi Yapı

Ortadoğu'nun siyasi yapısının bir hayli karmaşık olduğu bir gerçektir. Bölge ülkeleri arasında var olan politik sorunlar ise, bölgenin siyasi yapısını daha karmaşık bir hale getirmektedir.

Filistin-İsrail sorununun yanı sıra, Irak ve Suriye başta olmak üzere, diğer bölge ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklar ve sürekli çatışma durumu, bölgenin siyasi yapısının karmaşıklığını ortaya koymaktadır.

Ortadoğu'nun siyasi yapısının incelenmesi ile birlikte, diğer ülkelerdeki modern siyasi yapılanmanın, bölge ülkelerinde geçerli olmadığı söylenebilir (Erdem ve Erdem, 2013: 226). Ortadoğu'da yer alan ülkelerin birçoğunun bağımsızlıklarını yirminci yüzyılın ikinci yarısında kazanmaları bu geç kalmışlığın nedenleri arasında sayılabilir. Ancak görece daha önce bağımsız olan Ortadoğu ülkelerinin de siyasi yapısında belirli bir azınlığın söz sahibi olması durumu göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Dolayısıyla Suriye, Irak, Mısır, Libya gibi devletlerin siyasi yapılarının, sahip olduğu yapının bağımsızlık elde edilen tarihlere bağlanması doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bununla birlikte bölgede Katar, Ürdün, Kuveyt, Suudi Arabistan gibi yönetimin aileler tarafından yürütüldüğü ülkelerin de var olması bölge ülkelerinden birçoğunun siyasi yapısının demokratiklikten uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Ortadoğu ülkelerinin demokratikleşmede geç kalmış olmaları nedeniyle, Arap Baharının etkilerinin hızlı bir biçimde yayıldığı söylenmesi mümkün olmaktadır (Paksoy ve diğerleri, 2012: 50).

2.1.4.2. Ekonomik Yapı

Ortadoğu ülkelerinin ekonomik yapıları incelenirken ilk olarak değinilmesi gereken husus, bölgede gelişmiş ülke olarak nitelendirilebilecek bir ülkenin olmadığıdır. Bölge gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin oluşturduğu bir bölgedir. Dolayısıyla bölgedeki ekonomik yapının batının çok gerisinde bir seviyede olduğu ortadadır.

“Kişi başına gelir Ortadoğu ülkelerinde 1980 yılında ortalama olarak 2275 dolar seviyesinde iken, 2007 yılında ortalama olarak 7400 dolar seviyelerine kadar yükselmiştir.” (Öztürkler, 2009: 70).

Yukarıda bahsedilen veri göz önüne alındığında, yaklaşık otuz yıllık bir süre içerisinde Ortadoğu ülkelerinin kişi başına gelirinde, neredeyse üç katlık bir artış söz konusu olduğu görülmektedir. İlk bakışta buradaki rakamların çok iyi göstergeler oldukları düşüncesi akla gelse de Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında durumun hiç de iyi olmadığı görülecektir. 2007 yılı verilerine göre kişi başına gelirin 37500 dolar (Öztürkler, 2009: 70) seviyesinde olduğu Avrupa ülkelerine göre Ortadoğu

ülkelerinin oldukça geride kaldığı, bu nedenle bölgenin ekonomik yapısının çok iç açıcı olmadığı söylenebilir.

Tablo 1. Bölge İçi ve Bölgeler Arası Dış Ticaret Verileri

Kaynak	Hedef							
	Kuzey Amerika	Güney ve Orta Amerika	Avrupa	İngiliz Milletler Topluluğu	Afrika	Ortadoğu	Asya	Dünya
Her Bölgenin Kendi İçinde Yaptığı İhracatın Toplam İhracata Oranı								
Dünya	16.6	3.6	41.9	2.6	3.2	4.2	26.3	100.0
Kuzey Amerika	48.0	8.0	18.2	0.6	1.8	3.1	20.2	100.0
Güney ve Orta Amerika	25.0	26.1	19.6	1.3	2.8	2.5	20.8	100.0
Avrupa	7.3	1.5	72.2	2.9	3.2	3.1	8.5	100.0
İngiliz Milletler Topluluğu (CIS)	5.2	1.1	52.9	19.2	1.6	3.2	13.9	100.0
Afrika	17.1	2.4	38.8	0.3	11.7	3.0	22.2	100.0
Ortadoğu	8.7	0.7	11.0	0.5	4.9	15.5	51.8	100.0
Asya	17.5	2.7	17.9	1.6	2.8	4.6	51.6	100.0
Dünyadaki Toplam Mal İhracatında Bölgenin Payı								
Dünya	16.6	3.6	41.9	2.6	3.2	4.2	26.3	100.0
Kuzey Amerika	6.3	1.1	2.4	0.1	0.2	0.4	2.7	13.2
Güney ve Orta Amerika	0.9	1.0	0.7	0.0	0.1	0.1	0.8	3.8
Avrupa	3.0	0.6	29.7	1.2	1.3	1.3	3.5	41.2
İngiliz Milletler Topluluğu (CIS)	0.2	0.0	2.0	0.7	0.1	0.1	0.5	3.7
Afrika	0.5	0.1	1.2	0.0	0.4	0.1	0.7	3.2
Ortadoğu	0.5	0.0	0.6	0.0	0.3	0.9	2.9	5.7
Asya	5.2	0.8	5.3	0.5	0.8	1.3	15.2	29.4

Kaynak: Rüstem Yanar, Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün ile Ekonomik Entegrasyonu, Stratejik Düşünce Enstitüsü Analizi, Mayıs, 2011, s: 10.

Tablo 1'de yer alan veriler Ortadoğu ülkelerinin birbirleri ile olan ekonomik ilişkilerini ortaya koymakta olup, görüldüğü üzere Ortadoğu ülkelerinin ticaret verileri oldukça düşüktür.

Ortadoğu bölgesinin ekonomik yapısı kapsamında son olarak değinilmesi gereken husus, bölge ülkelerinin birçoğunun ekonomik faaliyetlerinin petrol ve doğalgaz üzerine kurulu olduğudur. Petrol ve doğalgaz bağımlılığının bölgedeki birçok ülkenin üretimde ilerleme kaydetmesini de engellediği söylenebilir. Dolayısıyla ekonomik açıdan bir çeşitlilik sağlanması mümkün olmamaktadır.

Bu da bölgedeki ekonomik göstergelerin (milli gelir, ihracat oranları gibi) düşük seviyelerde seyretmesini beraberinde getirmektedir. Bu noktada, ekonomik faaliyet çeşitlilik vurgusu önemlidir, çünkü bu sınırlılık devam ettiği sürece ekonomik göstergelerde iyileşme olması söz konusu olmayacaktır.

2.1.4.3. Sosyal Yapı

Ortadoğu, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu bir bölgedir. Bu hususun Ortadoğu'nun sosyal yapısı ile ilişkisi ise mezhep farklılıkları paralelinde yaşanan gelişmelerdir. Bu nedenle Ortadoğu'nun sosyal yapısı içerisinde, mezhep farklılıklarının olumsuz etkileri ve dönem dönem mezhep çatışmalarının yaşanması bölgeyi olumsuz etkilemektedir.

Ortadoğu ülkeleri arasında, ailelerin yönettiği ülkeler ile yönetimin tek kişi elinde bulunduğu ülkelerin yanında, demokrasinin bulunduğu ülkeler de yer almaktadır. Bu ülkeler arasında bir inceleme yapıldığında, toplumlarda genellikle ataerkilliğin hâkim olduğu söylenebilecektir. Günümüz koşullarında birçok Ortadoğu ülkesinde halen hâkim olan ataerkil yapı, tarih boyunca da bölge ülkelerindeki varlığını sürdürmüştür (Demren, 2008: 322).

Ortadoğu'nun sosyal yapısı mezhep çatışmaları, kültürel karmaşalar gibi olumsuz göstergelere sahiptir. Oysa nüfus bakımından çok genç bir nüfus ortalamasına sahip Ortadoğu ülkelerinin bu durumu değerlendiremiyor olmaları diğer önemli bir ayrıntıdır (Öztürkler, 2009: 70).

2.2. KÜRESELLEŞME İLE BİRLİKTE ORTADOĞU'NUN DÜNYA SİYASETİNDEKİ YERİ

Ortadoğu ülkelerinin dünya siyaseti içerisindeki yeri sadece sahip olduğu kaynaklar ile sınırlı değildir. Çalışmanın bu bölümünde Ortadoğu ve Rusya, Ortadoğu ve ABD, Ortadoğu ve AB, Ortadoğu ve Türkiye, Ortadoğu ve Suriye konuları farklı başlıklar altında incelenecektir.

2.2.1. Ortadoğu ve Rusya

Rusya'nın Ortadoğu bölgesindeki stratejileri ile birlikte sahip olduğu amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Görener ve diğerleri, 2009: 25):

- Ülke topraklarının çevrelenmemesini sağlamak,
- İran ve Suriye gibi ülkelerle ilişkilerini iyileştirerek Amerika Birleşik Devletleri'nin bölge üzerindeki faaliyetlerini sekteye uğratmak,
- Ortadoğu bölgesinin Rusya için büyük öneme sahip ulaşım olanaklarından faydalanmak,
- Bölgedeki enerji kaynaklarını kontrol altında tutabilmek ve bu sayede Rus firmaları için bölgede yatırım fırsatları oluşturmak,
- Ortadoğu cephesindeki faaliyetleri ile birlikte dünya üzerinde güçlü bir cepheye sahip olmak,
- Sovyetler Birliği döneminde ülke adına tehdit olarak görülen İslam ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmek ve bu sayede bu tehdidin düzeyini en düşük seviyelere indirmek şeklindedir.

Sayılan maddelerden de anlaşıldığı üzere Ortadoğu bölgesi Rusya'nın devlet politikalarında önemli bir yere sahip olup, Jeopolitik konum ve yer altı kaynakları başta olmak üzere bölge ülkeleri ile geçmişte yaşanmış olan sorunların, bu stratejilerin belirlenmesinde belirleyici bir rolünün olduğu söylenebilecektir.

Son yıllarda Rusya'nın Ortadoğu'da istikrar sağlanması adına bazı bölge ülkeleri ile (İran, Suriye, Türkiye gibi) ticari ilişkilerini geliştirdiği bilinmektedir (Kemaloğlu, 2012: 7).

Rusya'nın Ortadoğu bölgesinde hareket ve hamlelerinin temel sebebi, Amerika'nın bölgedeki hâkimiyetine son vermektir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısı boyunca olduğu gibi, gelinen noktada Amerika-Rusya çekişmesi devam ettiği için her iki ülkenin de bölge üzerinde hâkimiyet kurma ve çıkar sağlama girişimleri vardır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Rusya'nın ikinci dünya savaşından itibaren Amerika ile olan çekişmelerinin Ortadoğu stratejilerine de yansıdığı görülmektedir.

2.2.2. Ortadoğu ve ABD

Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'da en aktif olan ülke olduğu söylenebilir. Bu değerlendirmenin yapılmasında birçok olayın etkisinden söz edilebilir.

Bunlar arasında en güncel olanları Arap Baharının yayılmasıdır. Bunun yanında 11 Eylül saldırıları, Amerika-Irak savaşı gibi gelişmelerin ABD'nin Ortadoğu stratejilerinin gelişmesinde etkisi olan olaylardır. Bu kapsamda yirminci yüzyılda yaşanan dünya savaşları, Sovyetlerin dağılması, körfez savaşı gibi gelişmelerin her biri, ABD'nin bölgede sahip olduğu rolün düzeyini etkilemiştir (Akbaş, 2011: 4).

Ortadoğu ve ABD kapsamında, bilindiği üzere Büyük Ortadoğu Projesi sıkça telaffuz edilmektedir. Büyük Ortadoğu Projesi ile birlikte ABD'nin bölgeden elde etmeyi planladığı çıkarlar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır (Dağcı, 2006: 185):

- İsrail'in bütünlüğünün korunması,
- Petrol rezervlerinin kontrolünün sağlanması,
- Kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi,
- Terörizmin kontrol altında tutulması,
- Bölgede saldırgan bölgesel bir hegemonun ortaya çıkmasının engellenmesi şeklindedir.

Görüldüğü üzere ABD'nin Ortadoğu stratejisi, bölgedeki hâkimiyet düzeyini artırmak yönündedir. Bu amaç için sözde barış hamleleri aracılığıyla, bölgede ABD hâkimiyetinin arttığının söylenmesi yanlış olmayacaktır.

ABD'nin Ortadoğu stratejilerinde 11 Eylül saldırılarının etkisine değinmek gerekmektedir. “Ortadoğu bölgesi 11 Eylül'den en çok etkilenen bölge olmuştur. 90'lı yıllardaki çevreleme politikası yerini önleyici savaş doktrinine bırakmış, özellikle George W. Bush'un şer eksenini olarak tanımladığı ülkeler ve rejimler ABD'nin doğrudan tehdidiyle yüz yüze kalmışlardır. İran ve Suriye bu tehdidin tedirginliğiyle yaşarken, Irak bu gerçekliği bizzat tecrübe etmiştir. Bu politika değişikliği aynı zamanda ABD'nin Ortadoğu politikasındaki amaçlarını da yeniden tanımladığını göstermektedir” (Özpek, 2012: 191).

Uzun süren planlar ve uygulamalar sonrasında Ortadoğu stratejilerini hayata geçiren ABD, bölgede önemli derecede bir hâkimiyete sahiptir. Ekonomik faaliyetlerden tüketim alışkanlıklarına, sosyal hayattan kültürel değerlere kadar Amerikan etkisi, bölgeyi etkisi altına almış durumdadır.

2.2.3. Ortadoğu ve AB

Ortadoğu'nun sahip olduğu zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinden faydalanmak adına, AB ülkelerinin de bölgeye karşı ilgilerinin söz konusu olduğu bilinmektedir. Ancak bu noktada AB'nin ABD'nin Irak'ı işgal etmesine dek, kayda değer bir Ortadoğu stratejisine sahip olmadığını belirtmesi gerekmektedir.

Avrupa Birliği'nin Ortadoğu yaklaşımı üç temel hususa dayandırılarak ifade edilebilir. (Efegil ve Musaoğlu, 2008: 167-168).

I) Avrupa Birliği ülkelerinde azımsanmayacak sayıda Müslüman yaşamakta olduğu için bu bireylerin AB ülkelerinde sosyal ve siyasi hayatı etkileyebileceği söylenebilir. Bu nedenle AB ülkelerinin Ortadoğu ülkelerindeki gelişmelerle yakından ilgilenmesi söz konusudur. Çünkü birlik ülkelerinde yaşayan Müslümanların sayısı giderek artmaktadır.

II) Avrupa Birliği ÷lkelerinin enerji kaynaklarının önemli bir kısmını Ortadoğu ÷lkelerinden temin ediyor olması, bölgedeki var olan konumun korunması yönünde bir isteği de beraberinde getirmektedir.

III) Ortadoğu ÷lkelerinin ticari ortaklıkları incelendiğinde Avrupa Birliği'nin en önemli ortak olarak nitelendirilmesi mümkündür. Birçok Ortadoğu ÷lkesinin ticari ortağı olan AB ÷lkeleri, bu nedenle bölgedeki güvenliği tehdit eden gelişmeleri yakından takip etmek durumundadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgenin tek hâkimi rolünde olması, Avrupa Birliği ÷lkelerinin çıkarlarına ters düşeceği için, birlik ÷lkelerinin Ortadoğu'ya olan ilgisinde gözle görülür bir artış olmuştur. Geline nokta, Ortadoğu ÷lkelerinin önemli ticaret ortaklarının Avrupa Birliği ÷lkeleri olması, Avrupa Birliği'nin Ortadoğu'yu kendisine bağımlı hale getirmeye çalışma çabalarının sonucudur.

2.2.4. Ortadoğu ve Türkiye

Türkiye'nin Ortadoğu yaklaşımında 2000'li yıllara gelene dek bölgede aktif olmadığı, sonrasındaki iç ve dış konjonktürel gelişmeler paralelinde, bölge içerisinde daha aktif olmaya başladığı söylenebilir. Coğrafî konumu ve tarihsel/kültürel bağları itibariyle, Türkiye'nin Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerden etkilenmemesi veya gelişmelere kayıtsız kalması mümkün değildir.

Yirmi birinci yüzyıl içerisinde Türkiye'nin Ortadoğu'da daha aktif olmasını beraberinde getiren gelişmeler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır (şahin, 2010: 16):

- Ekonomik açıdan bölgenin sahip olduğu kaynaklardan faydalanabilme isteği,
- ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından meydana gelen güven bunalımının etkileri,
- Avrupa Birliği'ne üye olma sürecinin istenilen şekilde devam etmemesi,

- Ortadoğu'daki ülkelerin birçoğunun, yaşanan gelişmelere karşı tepki ortaya koymaması,
- Filistin-İsrail sorununun boyutunun giderek büyümesi,
- 2008 küresel mali krizi ile birlikte ekonomik açıdan batının barındırdığı fırsatların sayısının azalması, şeklindedir.

Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde son yıllarda aktif olmasının nedenleri arasında Batının bölge üzerindeki girişimlerinin etkileri vardır. Bölgenin sahip olduğu kaynakların büyük kısmının Batı ülkelerinin kontrolünde olması ve bu ülkelerin faaliyetlerinin Türkiye'nin çıkarlarını tehdit edebilecek nitelikte olması, bölgeye olan ilgiyi arttırmıştır. Ayrıca Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin uzaması, hatta Türkiye adına can sıkıcı boyutlara ulaşması, Türkiye'nin dış politikasında eksen değişikliğine giderek, Ortadoğu bölgesine daha fazla ilgi göstermesi sonucunu ortaya çıkarmıştır.

2.2.5. Ortadoğu ve Suriye

Suriye ve Ortadoğu kapsamında değinilmesi gereken en güncel husus, Arap Baharı sonrasında Suriye'de iç savaşın hâkim olduğu ve bu savaşın Suriye ile birlikte bölge ülkelerine de olumsuz etkisinin olduğu söylenebilir (Çemrek, 2012: 60). Bu kapsamda Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısının milyonlar ile ifade ediliyor oluşu, bu etkinin düzeyinin anlaşılmasında önemli bir ayrıntıdır.

2.3. KÜRESELLEŞMENİN ORTADOĞU'YA ETKİLERİ

Küreselleşmenin Ortadoğu'da meydana getirdiği etkilerin inceleneceği çalışmanın bu bölümünde ise öncelikle bölge ülkelerinde küreselleşmeyi ortaya çıkaran faktörler incelenecek, sonrasında ise küreselleşmenin Ortadoğu ülkelerinde meydana getirdiği etkilerin neler olduğu hakkında bilgi verilecektir.

2.3.1. Ortadoğu'da Küreselleşmenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Faktörler

Küreselleşmenin Ortadoğu'da hissedilmeye başlamasında, ilk olarak teknolojik gelişmelerin etkisinden söz edilebilecektir. Nitekim bazı Ortadoğu ülkelerinin interneti kontrol altında tutma girişimleri gibi gelişmeler, küreselleşmenin Ortadoğu'da etkisini göstermesinin önüne geçememiştir (Alsoudi, 2014: 41).

Ortadoğu'da küreselleşmenin ortaya çıkmasına neden olan faktörler kapsamında siyasi gelişmelerin etkisi oldukça büyüktür. Arap Baharı sürecinin nasıl başladığı ve hangi hızla ilerlediği göz önüne alındığında, anlatılmak istenen husus daha net bir biçimde anlaşılacaktır.

Verilen bilgilerden hareketle Ortadoğu'da küreselleşmenin ortaya çıkmasını etkileyen faktörlerin;

I) Siyasi,

II) Ekonomik

III) Teknolojik faktörler şeklinde sınıflandırılması mümkündür.

Küreselleşmenin Ortadoğu'da etkilerinin ortaya çıkması kapsamında, bölge ülkelerinin küreselleşmenin etkilerinden çekinmeleri söz konusudur. "Ortadoğu ülkelerinin büyük bir kısmı ABD'nin ve Batılı ülkelerin üstünlüğü, ekonomik ve siyasi hâkimiyet arayışı karşısında kendi kültürel kimliklerini ve bağımsızlıklarını koruma konusunda oldukça endişelidir" (Alsoudi, 2014: 42).

Küreselleşmenin Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkmasını etkileyen faktörler kapsamında yaşanan teknolojik gelişmeler, bölge halkının istekleri gibi sebepler önem ifade eder, ancak temel faktör küreselleşmeyi Ortadoğu'yu istedikleri hale getirmek için bir araç olarak gören gelişmiş ülkelerdir. Bölge üzerinde Rusya, AB, ABD gibi ülkelerin çıkar çatışması içinde olmaları, bu çıkar çatışması süreci içinde de bölge ülkelerinin onlara problem çıkarmaması adına küreselleşmenin etkilerinin bölge üzerinde görülmesi adına çabalarının var olması, Ortadoğu'da küreselleşmenin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

2.3.2. Küreselleşmenin Ortadoğu'ya Etkileri

Küreselleşmenin Ortadoğu'ya etkileri ile birlikte ihracatın daha kolay bir hal alması ve bölge ülkelerinin ihracat rakamlarında iyileşmelerin olması söz konusu olmuştur (Adıgüzel, 2013: 9). Ortadoğu ülkeleri ihracatlarında ithalata bağımlı ülkelerdir. Bu sonucun ortaya çıkmasında Amerika başta olmak üzere Batı ülkelerinin bu yöndeki faaliyetlerinin etkisi vardır. Bu devletlerin Ortadoğu'daki toplumların faaliyetlerinde kendilerine bağımlı olmalarını sağlamaya yönelik projeksiyonları sonucunda, Ortadoğu ülkeleri şu anki durum içerisine girmiştir.

Küreselleşmenin etkilerinin kültürel boyutu incelenecek olduğunda, Ortadoğu'da küreselleşmenin en çok kültürel etkilerinin görüldüğü söylenebilecektir. Filmler, diziler, internet, tüketim ürünleri gibi araçlarla küreselleşmenin Ortadoğu'da kültürel etkilerinin görüldüğü ve bölgede Batı kültürünün etkilerinin ortaya çıktığı söylenebilir. İçinde bulunulan dönemde Ortadoğu ülkeleri küreselleşmenin de etkileriyle birlikte küresel tüketim ürünlerinin yoğun propagandası tarafından aşırı tüketime yönelmiş ve Batı ülkelerinin büyük bir pazarı halini almıştır (Kılıçaslan, 2006: 154). Yaşanan bu gelişmeler sonrasında, Ortadoğu ülkelerinin Batıdan kayda değer derecede tüketim ürünü ithal etmesi gerçekleşmiştir.

Ortadoğu'da küreselleşmenin etkileri ile birlikte yaşanan siyasi gelişmelerde esnekliklerin yaşanması gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile küreselleşme, ülkeler için yapmaya yanaşmadıkları bazı anlaşmaları kabul etmeyi beraberinde getirebilmektedir. Bu duruma örnek verilecek olursa, "Suriye Ortadoğu'da McDonalds olmayan ülkelere birisidir ve bunun nedeni firmanın Coca Cola satıyor olmasıdır. Ancak gelinen noktada Suriye'de Coca Cola ithalatı serbesttir ve bu önemli bir gelişmedir" (Kılıçaslan, 2006: 146). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, Ortadoğu ülkeleri Batının tüketim kültürünü benimsemeye mecbur bırakılmış bir haldedir. Buna paralel olarak, küresel markaların araç olarak kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır. Böylece Ortadoğu ülkeleri küresel güçler için önemli bir gelir kaynağı halini almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP BAHARI VE ETKİLERİ

3.1. ARAP BAHARI VE ORTAYA ÇIKIŞI

Çalışmanın bu bölümünde Arap Baharının neyi ifade ettiğinin araştırılmasının ardından Arap Baharını ortaya çıkaran faktörler hakkında bilgi verilmesi planlanmaktadır.

3.1.1. Arap Baharı Nedir?

Arap Baharı son dönemlerde sıkça telaffuz edilen, meydana geldiği ülkelerde kayda değer derecede siyasal, sosyal, ekonomik ve toplumsal etkilere sahip bir oluşumu ifade eder. Arap Baharı, “Kuzey Afrika’da başlayan, Ortadoğu ve Kuzey Afrika topraklarında gerçekleşen ve 18 Aralık 2010 tarihinden beri devam eden gösteri ve protestoları, bu protestolar sonrasında ortaya çıkan ayaklanmaları açıklamak için kullanılan kavram” şeklinde tanımlanabilir (Sağsen, 2011: 58).

Arap Baharı, Tunus’ta başlayıp Mısır’a ve Libya’ya sıçrayan, sonrasında diğer Ortadoğu ülkelerinde de meydana gelen reform talepleri ve kitlesel ayaklanmaları kapsayan, bu gelişmelerin ardından iç savaş ve yönetim değişikliklerini getiren gelişmelerin tamamını içeren bir süreç olarak ifade edilebilir. Arap Baharının yanında; Arap Devrimi, Arap Uyanışı, Arap İsyanı ve Arap Dönüşümü ifadeleri de bu süreci ifade etmekte kullanılan diğer terimler olarak karşımıza çıkmaktadır (Bingöl, 2013: 26).

Yirmi birinci yüzyıldaki en önemli olaylar arasında yer alan Arap Baharı, oluşan isyan dalgası ile birlikte çeşitli değişikliklerin meydana geldiği, bazı ülkelerde yönetim değişikliklerini bazı ülkelerde ise iç savaşı getiren, Ortadoğu ülkelerinin birçoğunu etkileyen dönüşüm süreci şeklinde açıklanabilir (Orhan, 2013: 18).

Arap Baharı Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde halkın baskıcı rejimlere karşı ayaklandığı, ortaya çıkan etkiler bakımından yakın tarihin en önemli olayları arasında yer almakla birlikte, yaşanan gelişmeler sonrasında Arap Baharının demokratik bir dönüşümü beraberinde getirip getiremeyeceği ise hala üzerinde tartışılan bir konudur.

3.1.2. Arap Baharını Ortaya Çıkaran Faktörler

Arap Baharının ortaya çıkarmış olduğu etkiler, Arap Baharını ortaya çıkaran faktörlerin belirlenmesini de gerekli hale getirmiştir. Buna göre çalışmanın bu bölümünde; siyasal faktörler, ekonomik faktörler, sosyo-kültürel faktörler, sosyal medya ve teknolojik faktörlerin Arap Baharının ortaya çıkmasında ne gibi etkilere sahip olduğu araştırılacaktır.

3.1.2.1. Siyasi Faktörler

Arap Baharını ortaya çıkaran siyasi faktörler kapsamında ilk olarak dünyanın önde gelen ülkelerinin politikalarına değinmek gerekmektedir.

Soğuk savaş sonrası ABD'nin politikalarında bazı değişiklikler meydana gelmiş ve Ortadoğu savunulan demokrasi promosyonu (özendirme) politikası etkinliğini göstermeye başlamış olup, özellikle 11 Eylül olayları sonrasında bu politikaların hayata geçirilmesi söz konusu olmuştur. Ancak 2005 yılına gelindiğinde bu politikadan vazgeçilmiştir. Bunun nedeni Irak, Bahreyn, Mısır, Suudi Arabistan, Filistin gibi ülkelerde İslamcı partilerin seçimleri kazanması ile birlikte üretilen politikanın ABD'ye maliyetinin fazla olacağı düşüncesi yatmaktadır (Duran ve Yılmaz, 2012: 28). Aradan geçen zamanda bölgede istikrarsızlıkların yaşanması ile birlikte demokrasi promosyonu politikasını yeniden uygulamaya koymuş ve Arap Baharının ortaya çıkmasının baş aktörü halini almıştır.

Arap Baharının ortaya çıkması ve yaygınlaşması kapsamında ABD'nin dışında batı dünyasının siyasi desteğinden de söz edilebilir. Bu noktada verilebilecek olan en somut örnek ise, NATO'nun Libya'daki muhalif kuvvetlere Kaddafi

güçlerini bombalayarak yaptığı stratejik yardımlar gösterilebilir (Buzkıran ve Kutbay, 2013: 158).

Batı ülkelerinin Arap ülkelerindeki siyasi rejimleri değiştirmek suretiyle ekonomik açıdan daha fazla kazanç elde etmek istemelerine paralel olarak siyasal girişimlerinin de Arap Baharının ortaya çıkmasında önemli etkileri söz konusudur.

Siyasi faktörler, ülke içi hususları içerecek şekilde incelendiğinde ise öncelikle değinilmesi gereken husus, diktatörlüğün var oluşuna gösterilen tepkilerdir. Bu noktada özgürlüklerinin kısıtlı olduğunu ifade eden Arap halkları, baskıya karşı başkaldırmış ve yönetimlere olan tepkisini ortaya koymuştur (Paksoy, 2013: 9). Burada belirtilen başkaldırının ortaya çıkış süreci değerlendirilecek olduğunda ise küreselleşmenin sonuçlarının en büyük paya sahip olduğu hatta direkt etkili olduğu söylenebilecektir.

Ayrıca Arap ülkelerindeki siyasi yozlaşma da Arap Baharını ortaya çıkaran siyasi nedenler arasında yer almaktadır. Burada belirtilen tüm bu hususlara ek olarak ortaya çıkan kötü ekonomik-sosyal yaşam koşulları ve kısıtlanmış özgürlük, Arap Baharının ortaya çıkmasını ve çok hızlı bir biçimde etki göstererek diğer bölge ülkelerine de sıçramasını beraberinde getirmiştir.

3.1.2.2. Ekonomik Faktörler

Ortaya çıkışının ardından adeta domino etkisiyle yayılan Arap Baharının oluşumunda etkisi olan ekonomik faktörler ülke içi nedenler açısından değerlendirilecek olursa aşağıdaki maddelerin etkisinden söz edilebilecektir (Paksoy, 2013: 10):

- i. İşsizlik,
- ii. Enflasyon,
- iii. Olumsuz yaşam koşulları,
- iv. Gıdaya ulaşmanın zor olması,
- v. Yüksek fiyatlar,
- vi. Konut sorunları şeklindedir.

Buzkıran ve Kutbay (2013), yapmış oldukları çalışmada Arap Baharının ekonomik etkileri kapsamında petrolün rolünü şu şekilde açıklamışlardır: “1979 petrol krizinin ardından farklı politik olaylar petrol fiyatlarında artışa neden olurken yaşanan gelişmeler bölgeyi her geçen gün patlamaya hazır bir bomba haline dönüştürmüştür. Çünkü Irak 2003 savaşında Saddam rejimi yıkılırken 27 dolar olan petrol, bir yıl sonra 37 dolar olmuş ve bu fiyat artışları elbette ki ihracatının büyük bir kısmı petrole bağlı olan ülkelere yaramıştır. Son 30 yılda, en düşük gelire sahip olan yüzde 20’lik kesim milli gelirden yüzde 5 pay alırken, en zengin yüzde 20 ise milli gelirin yaklaşık yüzde 75’ini almıştır. Bu durum gelir dağılımında adaletsizliğe neden olmuştur. Ortaya çıkan adaletsizlik durumu da Arap Baharını tetikleyen nedenler arasında yer almıştır” (Buzkıran ve Kutbay, 2013: 151).

3.1.2.3. Sosyo-Kültürel Faktörler

Arap Baharının ortaya çıkmasında yerel sosyo-kültürel değişimler de etkili olmuştur. Bu noktada bilgi çağının getirdiği araçlar ile birlikte, diğer toplumların sosyal ve kültürel yaşamlarından etkilenilmesi ile birlikte özgürlükleri sınırlandırılmış olan bölge ülkeleri, mevcut baskıcı düzene başkaldırma eğilimi göstermişlerdir (Kök ve Tekerek, 2012. 60).

Değerlendirme kapsamında yer alan sosyo-kültürel faktörler arasında bölge ülkelerindeki sosyal altyapının bozuk olması, sosyal güvensizlik ortamının varlığı, sosyo-kültürel alanların bölünüyor oluşu gibi hususlar da Arap Baharı sürecini etkilemiştir (Özalp, 2013: 226).

Arap Baharının yayılmasında etkisi olan sosyo-kültürel faktörlerden öne çıkanları (Buzkıran ve Kutbay, 2013. 151);

- i. Bireylerin değer görme istekleri,
- ii. İnsan haklarının ve temel hakların elde edilmesine yönelik girişimler,
- iii. Diğer ülkelerle eşit koşulların oluşması talebi,
- iv. Bölge halkının darbelerden usanmış olması,
- v. Bölgedeki toplumsal bunalım durumu,

vi. Bireylerin sosyal ve kültürel hürriyetlerinden faydalanamıyor olmaları şeklinde sıralanmaktadır.

Belirtilen maddelerden de anlaşılacağı üzere bölge halkının içinde bulunduğu toplumsal baskı ve bunalım durumu Arap Baharını tetikleyen sosyo-kültürel faktörler arasında yer almaktadır. Bu noktada özellikle bölge dışındaki toplumların yaşamlarından haberdar olunması ve bu yöndeki taleplerin süreç içerisinde direkt etkilere sahip olduğu değerlendirilmesi yapılabilecektir.

3.1.2.4. Teknolojik Faktörler ve Sosyal Medya

Teknolojinin gelişmesi ve buna paralel olarak sosyal medya kavramının ortaya çıkmasının, Arap Baharının ortaya çıkmasında da çok önemli rolleri olmuştur. Nitekim sosyal medya üzerinde örgütlenen kişiler Tunus'ta daha sonra Arap Baharı olarak adlandırılacak olan ayaklanmayı başlatmışlardır (Kök ve Tekerek, 2012: 62). Dolayısıyla Arap Baharının başlangıcında ve yayılmasında teknolojinin ve sosyal medyanın öncü bir etkiye sahip olduğu aşikardır.

Çıldan ve arkadaşları, yapmış oldukları araştırmada, Arap Baharının ortaya çıkmasında sosyal medyanın rolünü şu şekilde açıklamaktadır: *“Arap isyanlarının dikkat çekmesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi de sosyal medyanın isyanın yayılmasında ve halkın örgütlenmesinde oynadığı büyük roldür. Bundan dolayı Arap isyanları; sosyal medya devrimleri, Facebook ya da Twitter Devrimi adlarıyla da nitelendirilmiştir. Kısa süre içerisinde tüm Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya yayılan isyan silsilesi, Tunus, Mısır ve Libya'da hükümetleri devirdi. 3 milyondan fazla tweet, binlerce you tube ve blog gönderileri analiz edildikten sonra, yeni araştırma sosyal medyanın Arap Baharı sırasında merkezi bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır”* (Çıldan ve diğerleri, 2015: 7).

Özellikle gençler sosyal medya üzerinden örgütlenerek ileride kitlesel eylemlere dönüşecek olan gösterilerin fitilini ateşlemişlerdir. Arap Baharının gerçekleştiği ülkelerde sosyal medya üzerinden yapılması planlanan kitlesel eylemlerin önceden tahmin edilememesi, sosyal medyanın Arap Baharındaki etkisini bir seviye daha yukarı taşımıştır (Özalp, 2013: 217).

Arap Baharının ortaya çıkmasında sosyal medyanın bir diğer etkisi ise Arap toplumlarındaki bireylerin sosyal medya aracılığıyla batı toplumlarındaki bireylerin yaşam tarzları hakkında kapsamlı bilgiye sahip olmaları ve bunun sonrasında kendilerinin de özgürlükçü ifadeler kullanmaya başlamalarıdır. (Babacan ve diğerleri, 2011).

3.2. ARAP BAHARI'NIN YAYILMASI

İçinde bulunulan dönemde bir bilginin, bir oluşumun ya da bir hareketin yayılması geçmişe oranla çok daha kolay bir biçimde gerçekleşmektedir. Teknolojinin getirdiği bir sonuç olarak nitelendirilen bu durum, Arap Baharı hareketinin de çok kısa sürede yayılmasını beraberinde getirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, Arap Baharının yayılması kapsamında ilk olarak Arap Baharının ortaya çıktığı Tunus'ta Arap Baharı incelenecektir. Tunus'tan sonra Arap Baharının Mısır'daki gelişimi hakkında araştırma yapılacaktır. Sonrasında Libya'nın ve Suriye'nin Arap Baharından ne şekilde etkilendiklerine dair bilgi verilecektir.

3.2.1. Tunus'ta Arap Baharı

Tunus, Arap Baharının başladığı ülkedir. 2010 yılının Aralık ayında bir seyyar satıcı olan Muhammed Bouazizi isimli Tunuslu gencin, hükümeti protesto amacıyla kendini yakması eylemi sonrasında, ülkede düzenlenen gösteriler artmış ve Arap Baharı hareketi başlamıştır. Ülke çapındaki gösterilerin boyutlarının artması sonucunda protestoların diğer ülkelere de yayılması söz konusu olmuştur (Ayhan, 2012: 76).

Ülke halkı tarafından, daha iyi hayat şartları talebiyle çok sayıda gösteri gerçekleştirilmiş olsa da, ilk gösterilere çok fazla sayıda kişinin katıldığı söylenmesi güçtür. İlerleyen süreçte göstericilerin sayısının artması ile birlikte devlet başkanı Zeynel Abidin Bin Ali, halka çeşitli vaatlerde bulunsa da halkın tepkisi, artarak devam etmiştir. Aralık 2010'dan Ocak 2011'e kadar olan sürede, ülke genelinde karmaşanın boyutu giderek artmış ve sokağa çıkma yasağı dahi ilan edilmiştir.

Tunus halkının baskıcı yönetimi sonlandırmak adına yapmış olduğu protestolar, aradan geçen zamanda etkisini giderek artırmış ve iktidarın devrilmesiyle sonuçlanmıştır (Koçak, 2012: 42). Bu noktada değinilmesi gereken husus, gösterilerin başlangıcındaki amacın iktidarı devirmekten ziyade yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve istihdamın sağlanması talebidir.

Sonuçta 18 Aralık 2010'da başlayan, 25 Aralık itibariyle yaygınlaşan bu hareket, 14 Ocak 2011'de Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesi ile sonuçlanmıştır. Yaklaşık 24 yıl süren bir yönetimin, bir aydan daha kısa bir sürede devrilmesi düşündürücü olmak ile birlikte, bu durum Arap Baharına destek veren başta ABD olmak üzere, Batı ülkelerinin tutumları ile açıklanabilir. (Ayhan, 2012: 51).

Tunus, Arap Baharının başladığı yer olması açısından önemlidir. Ancak Arap Baharı kapsamında Tunus'u daha önemli yapan husus, iktidarın devrilmesi ile sonuçlanan gösterilerin diğer ülke toplumlarına da örnek olmasıdır.

Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeden ayrılışına kadar geçen zaman, ayaklanmanın lider ve ideoloji eksiğinin bulunduğu yorumlarını beraberinde getirmiştir. Bu düşüncelerin varlığı, ilerleyen zamanda Tunus'un yaşayacağı zorluk ve karmaşaları da işaret etmektedir. Nitekim Bin Ali'nin ardından kurulan geçici hükümetlerde artarda istifaların yaşanması, aynı yıl içinde kurucu seçime gidilmesi, partiler arasındaki transfer gibi hususların her birisi bu karmaşıklığın bir göstergesi olmuştur (Ayhan, 2012: 55).

3.2.2. Mısır'da Arap Baharı

Tunus'ta başlayan Arap Baharı dalgasının Mısır'a sıçraması çok uzun sürmemiştir. Mısır'ın başında bulunan Hüsnü Mübarek'in yönetiminden memnun olmayan halk, 2010 seçimlerinde yaşananların da etkisiyle -seçimlerde Mübarek'in müdahalesi olduğunu düşünülmektedir- Mübarek'in yönetimi bırakmasını talep etmekteydi. Mısırlıların Mübarek'in yönetimi bırakmasını istemelerinin temel nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır (Ayhan, 2012. 93):

- i. Demokratiklikten uzak yönetim biçimi,
- ii. Muhalefete yönelik sindirme girişimleri,
- iii. İşkence, rüşvet ve yolsuzluk iddiaları,
- iv. Polis devleti uygulamaları,
- v. İsrail ve ABD'ye bağımlı dış politika izlenmesi ve
- vi. Gelir adaletsizliği şeklindedir.

Mısır'da düzenlenen gösteriler neticesinde, Hüsnü Mübarek rejimi devrilmiştir. Düzenlenen gösterilerde yaşanan çatışmalarda yaklaşık 800 Mısır vatandaşının hayatını kaybettiği belirtilmektedir (Tandoğan, 2013: 47). 30 yıllık Mübarek rejiminin devrilmesi ile sonuçlanan gösteriler sonrasında Mübarek'in yargılanmasına yönelik girişimler söz konusu olmuş ve bu süreç Mübarek'in yargılanmasına kadar gitmiştir. Mısır'da yaşanan bu gelişmeler sonrasında seçimler yapılmış, Müslüman Kardeşler örgütünün siyasi kanadı Özgürlük ve Adalet Partisi'nin adayı Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı olmasının ardından durulması beklenen ülke, daha büyük karışıklıklarla karşılaşmıştır.

Mısır'da Arap Baharının yayılması, Tunus ile benzerlikler göstermektedir. Tunus'ta olduğu gibi Mısır'da da mevcut baskıcı rejim devrilmiş ve ülke farklı bir döneme girmiştir. Mısır için ayrıcalıklı olan husus ise, 2012'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Mursi'nin, Genelkurmay Başkanı Abdülfettah el Sisi tarafından askeri darbe ile görevinden indirilmesi, Müslüman Kardeşler Örgütü üyelerinin tutuklanması ve ülkenin daha büyük karmaşalarla yüzleşmek durumunda kalmasıdır.

3.2.3. Libya'da Arap Baharı

Arap Baharının Tunus ve Mısır'da gösterdiği etkiler sonrasında, Muammer Kaddafi diktatörlüğünde yönetilen Libya'ya da sıçraması kaçınılmaz hale gelmiştir. Libya'da yaşanacak olan olayların tetiklenmesi ise, 15 Şubat 2011'de muhalif bir avukat olan Fethi Terbil'in tutuklanması ile başlamıştır.

Bu tutuklanmaya karşı halkın gösterdiği tepkiye karşı sert müdahalelerin yapılması sonrasında, adeta bir domino etkisi meydana gelmiş ve olaylar Muammer Kaddafi'nin öldürülmesine kadar uzanmıştır (Kuşoğlu, 2012: 108).

Sonuçta 42 yıllık Muammer Kaddafi diktatörlüğü, yaralı olarak yakalanması ve halk tarafından linç edilmesi ile son bulmuştur. Düzenlenen gösterilere karşı Kaddafi yönetiminin orantısız güç kullanması, Libya'daki gösterilerin boyutunun artmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu gelişme sonrasında Libya'nın Arap Birliği'ndeki üyeliği askıya alınmış,

Sonrasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu, Libya'daki bazı isimlere yönelik kısıtlamalar getirmiş, ülkeye karşı havadan müdahaleye yönelik onay vermiştir (Doğan ve Durgun, 2012: 81).

Bununla birlikte, ülkede yaşanan orantısız güç kullanımı iddialarına karşı, Muammer Kaddafi'nin, Mart 2011 ayında, ABD Başkanı Barack Obama'ya gönderdiği mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

“Oğlumuz Sayın Barack Hüseyin Obama'ya. Sana daha önce de söyledim. Allah korusun Libya ile ABD savaşa girse bile sen bizim oğlumuz olarak kalacaksın. Bizim gözümüzdeki resmin değişmeyecek. Senden aynı imajı korumamı istiyorum. Eli silahlı El Kaide militanları senin ülkendeki şehirleri kontrol etseydi sen ne yapardın? Söyle ben de aynı yolu izleyeyim” (http://tr.wikipedia.org/wiki/2011_Libya_askerî_müdahalesi#cite_note-ref123-12)

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda Arap Baharının Libya'da etkisini göstermesi ile birlikte Kaddafi rejimi devrilmiş ve ülke demokratik bir dönüşüm fırsatı elde etmiştir. 20 Ekim 2011'de Kaddafi'nin öldürülmesi ile birlikte Kaddafi'den rahatsız olan Batılı ülkelerin yanı sıra birçok Libyanın isteği gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2012: 2). Geline nokta, Libya'nın halihazırda iç güvenliği ve birliğini sağlayamamış, iç savaş halinin devam ettiği bir ülke olduğu göz önüne alındığında, ülkeyi nasıl bir gelecek beklediği sorusunun cevabı hala net değildir.

3.2.4. Suriye’de Arap Baharı

Arap Baharının Suriye’de meydana getirdiği etkiler Tunus, Mısır ve Libya’da olduğu gibi yönetim değişikliği ile sonuçlanmamış, ülke iç savaşa sürüklenmiş, birçok Suriyeli hayatını kaybetmiş ve milyonlarca Suriyeli ülke topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır.

Avrupa ülkeleri ve Amerika, Suriye’de halkın yönetime karşı protestolarını desteklemiş ve rejim değişikliğinin olması yönünde baskıda bulunmuştur (Kardaş, 2013: 75). Ancak buna rağmen, bahsekonu ülkelerde yaşanan rejim değişikliği sonucu, Suriye’de ortaya çıkmamıştır.

Suriye’de Arap Baharının gelişimini, Şen şöyle açıklamıştır: *“2010 yılının sonlarında Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında başlayan halk ayaklanmaları Suriye rejimini endişelendirse de, rejimin ilk tepkisi bu değişim rüzgârının Suriye’yi etkilemesini önemsememek ve özgüvenle Suriye’nin diğer ülkelerden farklı olduğunu savunmak olmuştur. Rejim mevcut iç ve dış desteklerden dolayı değişim rüzgârlarının kendisini çok zorlamayacağı kanaatinde olmuştur. Beşer Esed, uluslararası alanda takındığı muhalif duruşun halkı tarafından desteklendiği ve ülkenin yaşadığı ekonomik zorluklar ve siyasi açmazlara halkın dayanma gücü olduğu, en azından onları ayaklanmaya sevk edecek düzeyde olmadığı düşüncesiyle hareket etmiş, devletin ve halkın arasında bu meselelerde görüş farklılığı olmadığını savunmuştur”* (Şen, 2013: 59). Bu tespitten hareketle, Suriye rejiminin Arap Baharıyla birlikte başlayan protestolara karşı daha dik bir duruş sergilediği söylenebilecektir.

Beşer Esed yönetimindeki Suriye rejimi, halkın göstermiş olduğu tepkinin daha iyi yaşam koşulları isteyen, baskıcı yönetime karşı olan bir tepki olduğunu kabul etmemiştir. 2011 yılı başlarında başlayan protestolar yılsonuna doğru gelindiğinde etkisini giderek arttırmış ve Suriye’deki muhalifler büyük çaplı eylemler gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bunun sonrasında Suriye’de çatışmaların dozu iyice artmış ve rejimin kullandığı güç sivillerin canını almaya başlamıştır.

Yaşanan bu gelişmelere karşın Birleşmiş Milletler, sivillerin öldürülmesini sadece kınamakla yetinmiştir (Ayhan, 2012: 399).

3.3. ARAP BAHARININ SONUÇLARI VE ETKİLERİ

Arap Baharının ortaya çıkardığı sonuçları önemli kılan hususlardan bir tanesi, bu hareketin bazı ülkelerde çok kısa sürelerde sonuca ulaşarak rejimleri devirmiş olmasıdır. Bu denli hızlı yayılan bir hareket olan Arap Baharının bu niteliği, kimlerin bu hareketi desteklediği sorusunun sorulmasını gerekli kılmıştır. Nitekim bu noktada yine egemen batılı güçler ve elbette ABD sonucu ile karşılaşmaktadır.

Arap Baharı hareketinin yaşandığı ülkelerde ortaya çıkan etkiler, halkın talep ve beklentilerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, bu etkilerin neler olduğu araştırılacaktır. Buna göre Arap Baharının sonuçları ve etkileri; siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sonuçlar şeklinde sınıflandırılmak suretiyle değerlendirilecektir.

3.3.1. Siyasal Etkiler ve Sonuçları

Arap Baharının ortaya koyduğu etkiler, bölge ülkeleri adına ilk kez bu denli hızlı ve köklü değişimlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Arap halklarının protestoları sonucunda iktidardaki rejimlerin toplumun beklenti ve taleplerini hiçe sayarak hareket etmeleri, oldukça zor bir hale gelmiştir. (Oğuzlu, 2011: 12).

Arap Baharının siyasi etkileri ve sonuçları maddeler halinde aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Şahin ve Şahin, 2014: 175):

i. Arap Baharının başladığı ülke olan Tunus'ta rejim değişmiş, sonrasında özgür bir seçim yapılmıştır.

ii. Mısır'da yine Tunus'ta olduğu gibi rejim devrilmiş, yapılan seçimle Müslüman Kardeşlerin desteklediği Muhammed Mursi Cumhurbaşkanı olmuştur. Bir yıl sonrasında ise Mursi, askeri darbe ile görevinden alınmıştır.

iii. Libya’da Kaddafi diktatörlüğü sona ermiş, muhaliflerin Kaddafi’yi linç ederek öldürmesi uzun süre gündemi meşgul etmiştir.

iv. Yemen’de Arap Baharı sonrasında iç savaş çıkmış, süreç yönetimin değişmesini beraberinde getirmiştir.

v. Ürdün kralı ülkedeki üst düzey görevlileri görevden almış ve anayasa ile ilgili iyileştirmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur.

vi. Protestoların Libya, Mısır, Tunus ile aynı düzeyde olmadığı Cezayir’de hükümet tepkileri hafifletmek adına olağanüstü hali kaldırmıştır.

vii. Suriye’de Beşer Esed protestoları durdurmak adına hükümetten bazı isimleri görevden uzaklaştırmış, olağanüstü hal durumunu da kaldırmıştır.

Bu yapılanlar halk tarafından yeterli görülmezince ülke iç savaşa sürüklenmiştir. Sonuçta Suriye, an itibariyle, Arap Baharı hareketinin başarısız olduğu bir ülke halini almıştır.

viii. Bahreyn’de düzenlenen gösterilerin ardından Bahreyn kralı, reform gerçekleştirmek üzere söz vermiş ve bunun neticesinde bazı yöneticileri görevden uzaklaştırmıştır.

Görüldüğü üzere Arap Baharı hareketi, birçok Arap ülkesinde önemli değişiklikleri beraberinde getirirse de sonuca ulaşamayan ülkeler de bulunmaktadır.

Aras (2014), yapmış olduğu araştırmada Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan etkileri ve yaşanan süreci şu şekilde özetlemiştir. “Sınırları Arap ülkelerinden ibaret olan Arap Baharı, ortaya yeni bir siyasi coğrafya çıkarıyor. Devlet dışı aktörlerin mobilite, örgütlenme ve askeri kabiliyetlerinin arttığı, devletlerin varlıklarını koruma adına kolektif bilincin dönüştürücü etkisi karşısından maharetlerini sergiledikleri bir süreç yaşanıyor. Devlet dışı ve devlet aktörlerinin birbirine paralel aynı bölgesel düzende varlıklarını sürdürme imkânı ortadan kalktı. Bu aktörlerin içe geçtiği, sınırları anlamsızlaştırıp, bazen birleştirerek iki sınır arasından yeni fiili yönetim yapıları kurdukları gözleniyor” (Aras, 2014: 42).

3.3.2. Ekonomik Etkiler ve Sonuçları

Arap Baharının ekonomik etkilerinin anlaşılabilmesi adına, söz konusu ülkelerin Arap Baharından önceki ve sonraki ekonomik göstergelerinin yer aldığı aşağıdaki tablo, yardımcı olacaktır. Tabloda; 2009, 2010, 2011 ve 2012 yılına dair büyüme, toplam yatırım ve işsizlik oranlarına dair veriler yer almaktadır.

Tablo 2. Arap Baharının Ekonomik Etkileri

	Büyüme (%)				Toplam Yatırım (GSYİH'nın Yüzdesi)				İşsizlik Oranı			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
<i>Cezayir</i>	1,7	3,6	2,3	2,5	46,8	41,6	36,1	36,5	10,1	9,9	9,9	9,6
<i>Bahreyn</i>	3,2	4,7	2,1	3,8	27,2	30,9	24,7	26,5	4	3,6	4	3,4
<i>Mısır</i>	4,6	5,1	1,7	2,2	19,1	19,5	17,1	16,7	9,3	9,2	12,1	12,3
<i>İran</i>	3,9	5,8	3,1	-1,8	39,8	41,2	31,8	30,1	11,9	13,4	12,3	12,4
<i>İrak</i>	5,8	5,8	8,5	8,4	--	--	--	--	--	--	--	--
<i>Ürdün</i>	5,4	2,3	2,5	2,8	24,4	23,1	24,6	25,4	12,9	12,5	12,9	12,2
<i>Lübnan</i>	9	7	1,5	1,5	34,2	33,1	26,6	24,6	--	--	--	--
<i>Libya</i>	-0,7	5,1	-62,1	104,4	39,1	39,6	20,1	16,5	--	--	--	--
<i>Moritanya</i>	-1,2	5,1	3,8	6,3	24,6	24,1	32,1	42,6	--	--	--	--
<i>Fas</i>	4,7	3,6	4,9	2,9	35,6	35,1	35,9	35,8	9,1	9,1	8,9	8,8
<i>Umman</i>	3,2	5,5	4,4	5	25,3	24,9	28,5	29	--	--	--	--
<i>Suudi Arabistan</i>	1,8	7,4	8,4	6,8	31,7	30,7	27,1	26,6	10,4	10	12,3	n/a
<i>Suriye</i>	5,9	3,4	--	--	22,1	24,1	--	--	8,1	8,6	n/a	n/a
<i>Tunus</i>	3,1	3,1	-1,9	3,6	24,7	26,3	24,9	26,2	13,2	13	13	18,9
<i>Yemen</i>	3,8	7,7	-10,4	0,1	13,5	11,6	5,4	9,6	--	--	--	--

Kaynak: Mehmet Şahin ve Özge Uysal Şahin, Arap Baharının Türkiye Ekonomisine Etkileri, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 23, 2014, s: 176.

Tablo 2'deki veriler incelendiği takdirde görülmektedir ki, Arap Baharının ardından büyüme hızının arttığı ülke sayısı sadece dördüttür. Bu ülkelerin Irak, Ürdün, Fas ve Suudi Arabistan olduğu göz önüne alındığında Tunus, Libya, Mısır ve Suriye gibi Arap Baharının daha büyük etkilerinin ortaya çıktığı ülkelerde ekonomik açıdan daha olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. Tablo 2'de en dikkat çeken ayrıntı ise Libya'nın sahip olduğu değerlerdir. Arap Baharının etkisi ile birlikte Libya'nın büyüme hızı "yüzde -62.1" olarak kayıtlara geçmiştir.

¹ Tablo 2'deki "--" değerleri söz konusu döneme ait veri olmadığını ifade etmektedir.

Arap Baharının yaşandığı ülkelerin ekonomik açıdan yaşadıkları sorunlar genel hatlarıyla şu hususları içermektedir (Şahin ve Şahin, 2014: 178-179):

- i. Bölge ülkelerine gelen turist sayısının düşmesi ve turizm gelirlerinin dip seviyeyi görmesi,
- ii. Arap Baharının ortaya çıktığı ülkelerde ekonominin temel taşı olan petrol üretiminde azalmalar olması,
- iii. Yatırıma ayrılan miktarlardaki düşüşler,
- iv. İşsizlik oranlarının yükselmesi,
- v. Enflasyonda ortaya çıkan istikrarsızlıklar,
- vi. Yabancı yatırımların azalması (bölge ülkeleri arasında gelişmiş ülke olmadığı için yabancı yatırımlar ekonomi adına oldukça önemlidir),

Değınilen maddeler göz önüne alındığında, bazı ülkeler bu durumun istisnası olarak görünse de, Arap Baharının bölge ülkelerine ekonomik istikrarsızlığı da beraberinde getirdiğı söylenebilir.

3.3.3. Sosyo-Kültürel Etkiler ve Sonuçları

Arap Baharının sosyo-kültürel etkileri kapsamında değınilmesi gereken hususların başında, bölge ülkelerinin tutumlarının esnekleştığı gelmektedir (Paksoy ve diğeri, 2012: 49). Kitlesele tepkilerin ortaya çıkması ile birlikte, birçok Arap ülkesi yönetim biçimlerinden taviz vermek durumunda kalmış ve halkın –her ülke için geçerli olmamakla birlikte- belirli oranda beklentilerinin karşılandığı söylenebilir.

Sosyo-kültürel etkiler ve sonuçlar kapsamında Arap Baharının meydana getirdiğı önemli sonuçlar arasında mezhep çatışmalarının yükselmesi gösterilebilir. Buna göre, Arap Baharı sonrasında bölge genelinde Şii-Sünni çatışmasının gelmiş olduğı nokta, gerginlik düzeyinin yükseldiğini ortaya koymaktadır (Bingöl, 2013: 36).

Bu noktada örnek verilmesi gerekirse; Suriye’de Sünni olmayanların rejime destek vermesinin nedenlerinin başında, rejimin devrilmesi halinde Sünnilerin Şiilerden intikam alacağı düşüncesi gelmektedir. Böyle bir ortamın varlığı ile birlikte, mezhep çatışmalarına dayalı şiddet olayları ile sıkça karşılaşılmaktadır.

Arap Baharı sonrasında, bölge halkının sosyo-kültürel açıdan istediklerini elde ettiklerinin söylenmesi güçtür. Bölgedeki toplumun insan haklarını elde etme, değer görme gibi isteklerinin hangi oranlarda karşılandığı önemli bir soru işaretidir. Bu noktada her ne kadar talepleri kabul görmese de bölge halkının başkaldırıda bulunma, teknolojinin gücünden faydalanma gibi konularda önemli bir tecrübe yaşadığı yadsınamaz bir gerçektir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Arap Baharının sosyo-kültürel etkilerinin mezhep çatışmaları etrafında şekillendiği söylenebilir. Arap Baharı öncesi dönemde de Ortadoğu ülkelerinin önemli bir sorunu olan mezhep çatışmasının bu dönemde arttığı görülmektedir.

Bunun yanında ülke yönetimlerinin çeşitli tavizler vermeleri ve birtakım reformları hayata geçirmelerine rağmen, ekonomik açıdan önemli bir ilerleme kaydedilemediği için bölge halkının sosyal yaşantısında köklü değişimlerin meydana gelmemiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'DE ARAP BAHARI VE YANSIMALARI

4.1. SURİYE'NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Suriye'nin genel görünümünün inceleneceği çalışmanın bu bölümünde Suriye'nin tarihi süreçte sahip olduğu roller ve bugüne nasıl geldiğinin yanı sıra ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısı farklı başlıklar altında incelemeye alınacaktır.

4.1.1. Suriye'nin Tarihçesi

Ortadoğu'da Lübnan, İsrail, Ürdün, Irak ve Türkiye ile komşu olan ülkenin Akdeniz'e kıyısı vardır. Başkenti ve en büyük şehri Şam'dır. Halep, Lazkiye, Humus diğer büyük şehirleridir.

Akdeniz'in doğusunda yer alan Suriye'nin batısında dağlık bir kütle yer alır. K-G yönünde uzanan Ensariye Dağları Türkiye'deki Nur Dağlarının bir uzantısı şeklinde Anti-Lübnan Dağları olarak İsrail'e kadar kıyı boyunca uzanır. 1000 metre yükseklikteki bu dağlar kıyıya paralel uzanması nedeniyle deniz etkisinin Suriye'nin iç kısımlarına sokulmasını önler. Suriye'nin iç kısımlarında çöl şartları etkilidir. Suriye'nin güneydoğusunda Suriye Çölü yer alır. Suriye'nin 2/3 si çöllerle kaplıdır. Akdeniz kıyısında Akdeniz iklimi egemendir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye>. Erişim Tarihi: 02.06.2015)

Suriye'nin tarihçesi incelenirken dönemlere göre değerlendirilme yapılacak olursa:

- i. Eski çağlarda Suriye (Arap hakimiyetine kadar olan dönem),
- ii. İslam Devleti hakimiyeti dönemi (634-1516),
- iii. Osmanlı dönemi (1516-1920),
- iv. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransız mandası(1920-1946),
- v. Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmesi (1946),

vi. Birleşik Arap Cumhuriyeti dönemi –Mısır ve Suriye'nin birleşmesi ile birlikte- (1958-1961),

vii. Suriye Arap Cumhuriyeti'nin kurulması

dönemlerinden söz edilebilir (Dağ, 2013: 11).

Suriye, tarih boyunca Kenanlılar, İbraniler, Aramiler, Asurlular, Babilliler, Persler, Yunanlar, Romalılar, Bizans, Emevîler, Abbâsîler, Eyyubiler, Selçuklular, Memlûklular, Haçlılar ve Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir. 1517'de Osmanlı egemenliğine girmiş ve tam 403 sene boyunca Osmanlı tarafından yönetilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı yönetiminden çıkmıştır.

Görüldüğü üzere, Suriye tarih boyunca, birçok devletin etkisi altında kalmıştır. Sahip olduğu konum ile jeopolitik önem düzeyi yüksek bir bölgede olan Suriye, bu niteliği sebebiyle tarih boyunca farklı devletlere ev sahipliği yapmıştır. (Yıldırım, 2012: 1388). Bu devletlerin her birisinin Suriye'de hüküm sürdükleri dönemlerde kültürel mirasa farklı oranlarda katkıları söz konusu olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan antlaşmalar gereğince, Suriye Fransızların mandasına bırakılmıştır. Çeyrek asırlık Fransız mandasının ardından -3 yıllık Birleşik Arap Cumhuriyeti dönemi dışında- bağımsızlık ilan edilmiştir. Fransızların Suriye'den ayrılmasının ardından bağımsızlık ve istikrar beklentileri hâkim olsa da siyasi çatışmaların eksik olmadığı bir dönem başlamıştır. Ülkedeki farklı etnik grupların varlığı, bu çatışmaların temel nedenleri arasında yer almaktadır ve bu durum Suriye tarihindeki istikrarsızlık ve askeri darbeler dönemini beraberinde getirmiştir (Ataman, 2012: 8).

Suriye'nin yakın tarihinde Baas Partisi, Hafız Esad dönemi ve Beşer Esad dönemi temel dönemler olarak görünmektedir. Özellikle Baas Partisi, çok partili hükümet var olmasına rağmen, baskın olan ve yönetime yön veren parti olarak dikkat çekmektedir (Gülşen, 2015).

1946 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından 1958'e kadar olan dönemde çalkantılı bir dönem geçiren Suriye Arap Cumhuriyeti, 1958'de Mısır ile birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti adını almıştır. Birliğin, 1961'de çözülmesinden

sonra, Suriye Arap Cumhuriyeti tekrar kurulurken, darbeler ve iktidar çekişmeleri ile geçen bir on yılın ardından, 1970 yılında Baas Partisinin askeri kanadına mensup Hafız Esed, kansız bir darbe ile yönetimi ele geçirmiştir. 2000 yılında ölümüne kadar olan süreçte devlet başkanlığı seçimini beş kez kazanan Hafız Esed, iktidarını sağlamlaştırmak için Baas'ın himayesinde hareket etmek istemeyen grupları baskıyla ortadan kaldırmıştır.

Suriye devleti, kağıt üstünde cumhuriyet rejimi olmasına rağmen, sadece devlet başkanlığı değil, yönetimdeki kilit pozisyonlar da, bu tarihten itibaren Esed ailesinin üyeleri tarafından kontrol edilmektedir. Esed ailesi, nüfusun yaklaşık yüzde 12'lik bir kesimini oluşturan Nusayri toplumuna mensuptur ancak yönetimde Nusayrilerin yanı sıra, Sünniler de önemli bakanlıklarda ya da orduda üst düzey yöneticiliklere atanabilmektedir. Esed ailesi, iktidarda bulunduğu sürece Nusayrilik yerine Arap milliyetçiliğini ön plana çıkarmıştır.

Baba Esed'in 2000 yılında ölümünün ardından, yerine oğlu Beşar Esed'in Devlet Başkanı olabilmesi için Anayasada değişiklik yapılarak Cumhurbaşkanlığı yaş sınırı 40'tan 34'e indirilmiş, ardından yapılan seçimleri yüzde 97.29 ile kazanan Beşar Esed, Sünni kesimin desteğini almak için babasının başlattığı çalışmalara devam etmiştir (Ataman, 2014)

2000 yılında baba Hafız Esed'in ölümü ve Beşar Esed'in başa geçmesiyle olumlu bir hava oluşmuş ancak görece ülkenin sorunlarının tartışılabildiği ve "Şam Baharı" olarak adlandırılan bu dönem çok kısa sürmüştür. Şubat 2001'de siyasi reform talep eden bazı milletvekilleri hapse atılmış, benzer bir şekilde, 2005'te ülkede demokrasi ve reform talep eden "Şam Deklarasyonu" adlı bildiriye imza atan muhaliflerin bir kısmı tutuklanmış, bir kısmı da ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

2011 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı ise, Mart 2011'de Suriye'ye de sıçramıştır. Yönetim karşıtı gösterileri şiddet kullanarak bastırmaya çalışan Esed yönetimi, ülke genelinde büyük çapta bir iç savaşın başlamasına neden olmuştur.

Tunus ve Mısır'da yaşanan halk ayaklanmaları sırasında sakin bir dönem geçiren ve demokratik düzene geçiş için çok fazla çaba harcamayan Suriye Hükümeti, Mart 2011'de ilk protesto gösterisi ile karşılaşmıştır. Dera şehrinde

duvarlara rejim karşıtı sloganlar yazan 15 çocuğun gözaltında işkence gördüğünün ortaya çıkması ve akabinde başlayan gösteriler karşısında hükümet, işkence yapan güvenlik güçleri hakkında etkin bir soruşturma başlatmak ve halkı yatıştırmak yerine, şiddet kullanarak gösterileri bastırmaya çalışmıştır. Bu durum, halkın tepkisinin artmasına ve gösterilerin daha da yayılmasına neden olmuş, Beşar Esed ise olayların önüne geçebilmek amacıyla, 7 Mart ve 31 Mayıs 2011 tarihlerinde iki defa siyasi mahkûmları da kapsayan af kararları yayınlamıştır. Bunun ardından, 19 Nisan 2011’de, 1963 yılından beri uygulanan Olağanüstü Hal Yasası kaldırılmış, Devlet Yüksek Güvenlik Mahkemesi ilga edilmiş ve barışçı gösterilere izin veren yeni bir yasa kabul edilmiştir. Ancak geç gelen bu adımlar, gösterilerin durması için yeterli olmamıştır (Güçtürk, 2014).

4.1.2. Suriye’nin Yapısı

Suriye, Fransız hegemonyasının ardından bağımsızlığını kazanmasına karşın, otoriter ve toplumsal adaletsizliklerin hâkim olması sebebiyle, süreç içerisinde istikrarsızlığın hâkim olduğu bir ülke konumuna gelmiştir. Arap Baharı ile birlikte daha da karmaşık bir yapıya bürünen ülke, Arap Baharı sonrasındaki isyanlar ve iç savaş durumu sebebiyle sosyal, siyasi ve ekonomik olmak üzere her açıdan son derece olumsuz şekilde etkilenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Suriye’nin yapısı incelenirken siyasi yapı, sosyal yapı ve ekonomik yapı konuları hakkında farklı başlıklar altında bilgi verilecektir.

4.1.2.1. Suriye’nin Sosyal Yapısı

Suriye’nin tarihçesi bölümünde değinildiği üzere, tarih boyunca farklı uygarlıklar bölgede hüküm sürmüş olup, bunun etkisi olarak bölgede farklı kültürel yapılar bulunmaktadır. Nitekim ülke içerisinde Arapların dışında Kürt ve Ermeniler başta olmak üzere başka azınlıkların da yer alıyor olması ülke nüfusunun farklılıklara sahip olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Yılmaz ve Şahin, 2004: 33).

Suriye etnik yapısı:% 77-83 Arap ,% 7-8 Kürt ,% 5-6 Türk ,% 2 Ermeni,% 1 Çerkes,% 1 diğer, ayrıca Filistinli ve Iraklı mültecilerden oluşmaktadır. Ülkede geçerli olan dini gruplar ise Sünni (% 74), Nusayri (% 12), Hristiyan (% 10), Dürzî (% 3) ve az sayıda diğer Şîî İslami hizipler (İsmailî, Câferî), çok az sayıda da Yahudi ve Yezidi'den oluşmaktadır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye>. Erişim Tarihi: 02.06.2015)

Suriye'deki sosyal yapı kapsamında halkın şehirli, bedevi ve köylü olmak üzere üçe ayrıldığı görülmektedir. *“Genel hatlarıyla bakıldığında Suriye'deki sosyal yapının heterojen bir nitelik arz etmesinin parçalanmış bir toplumsal yapı oluşturduğu gözlemlenmektedir. Suriye'deki karmaşık sosyal yapı toplumsal değişimi de zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda Suriye'de, Lübnan ve Irak gibi etnik-mezhepsel çatışmanın doğurganlık oranının yüksek olduğu bir politik yapılanmanın varlığını ve bu yapılanmanın ülkede iç çatışma riskini maksimize ettiğini söyleyebilmek mümkündür”* (Yüksel, 2015: 3).

Verilen bilgiler göz önünde bulundurulmak suretiyle, Suriye'nin karmaşık bir sosyal yapısının olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca iç savaşın varlığı, karmaşık olan sosyal yapıyı daha da karmaşık hale getirmiştir. Suriye'de nüfusun büyük çoğunluğu Müslüman olsa da, Müslümanlar arasındaki mezhep çatışmaları toplumsal bütünleşmenin önüne geçmektedir. Ülke, mezhep çatışmaları ve iç savaşla birlikte tam bir kargaşa içerisine sürüklenmiştir ve birçok vatandaşı ülkesini terk etmek durumunda kalmıştır. Sonuçta farklı etnik yapıların varlığı, istikrarsızlık durumunun hâkim olması, nüfusun çoğunluğunun gençlerden oluşması, mezhep çatışmaları gibi hususların varlığı Suriye'nin sosyal yapısının diğer Ortadoğu ülkeleri ile benzeşmesini de beraberinde getirmektedir.

4.1.2.2. Suriye'nin Siyasi Yapısı

Suriye yönetsel olarak on dört ile bölünmüştür. On dört il altmış ilçeye, ilçeler de 206 bucağa bölünmüştür. Bucaklar, en küçük yönetsel birim olan köyleri içinde barındırmaktadır.

Siyasi yapı bakımından ele alınacak olduğunda, Suriye'de Baas Partisinin hakimiyeti göze çarpmaktadır. Öyle ki Baas, Suriye Arap Cumhuriyeti'nin siyasi açıdan ilerleyişine yön vermekte olup, yapılan seçimlerde de düzenli olarak gerekli orana ulaşmaktadır (Yılmaz ve Şahin, 2010: 37). Bu durum sebebi ile Suriye'de çok partili sistem var olsa da bir nevi tek partili bir yönetim bulunmaktadır.

“Suriye’de ülkeyi esas yöneten grubun güvenlik ve istihbarat birimlerinin başında bulunan kişilerle ordunun üst düzey askerlerinin olduğu görülmektedir. Devlet Başkanlığı ise bu iki kanadın da üstünde yer almaktadır. Devlet Başkanı hem partinin genel başkanı olarak siyasi hiyerarşinin en üstünde yer alarak, bu kanadı kontrol ederken aynı zamanda yine anayasaya bağlı olarak silahlı kuvvetlerin de başı konumundadır. Tüm güvenlik ve ordu birimlerine atamalar devlet başkanı tarafından gerçekleştirilmektedir” (Gaytancıoğlu, 2008: 19).

Sosyal yapı bölümünde de değinilen iç savaş durumu, Suriye'nin siyasi yapısı kapsamında da önemli bir yere sahiptir. Nitekim iç savaş, rejimi bazı radikal değişiklikler yapmaya yöneltmiştir ve bunların başında 2012 yılında kabul edilen anayasa değişikliklerinin geldiği bilinmektedir. Buna göre en son 1973 yılında belirlenen anayasanın üzerine iç savaş sonrasındaki anayasa kabul edilmiştir (Mercan, 2012: 188).

Çalışmanın temelini oluşturan Arap Baharı, birçok Arap ülkesinde olduğu gibi Suriye'de de önemli etkiler meydana getirmiştir. Mısır, Libya, Tunus gibi ülkelerin aksine rejim değişikliğinin yaşanmadığı Suriye'de, bunun yerine iç savaş hâkim olmuştur. Esad rejimi ve muhalifler Arap Baharının zirve yaptırdığı çatışmalar ile birlikte Suriye iç savaşının taraflarını oluşturmaktadır. Suriye rejiminin orantısız güç kullanmaktan çekinmediği bu savaşta, insanlık suçları işleniyor olsa da Batının sessizliği dikkat çekmektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler Suriye'yi kınamakla yetinmiş ve çok geç kalmakla birlikte ekonomik yaptırım uygulama kararı almıştır

(Süer, 2012: 16). Hafız Esad ve sonrasında yerine gelen oğlu Beşer Esad, uzun yıllar ülkeyi yöneten kişiler olarak görevlerine devam ederek istikrarlı bir görüntü sergiliyor olsalar da bunun siyasi istikrara yansımadağının söylenmesi yanlış olmayacaktır.

4.1.2.3. Suriye'nin Ekonomik Yapısı

Suriye ekonomisinin temeli aşağıdaki sektörler etrafında gerçekleşmektedir (Kuyumcu, 2011: 6-8):

- i. Sanayi,
- ii. Tarım,
- iii. Hayvancılık,
- iv. Turizm,
- v. İnşaat ve
- vi. Enerji şeklindedir.

Değinilen sektörler kapsamında petrol, ihracat maddeleri kapsamında başı çekmekte olup, Suriye ekonomisinde önemli bir yere sahiptir.

Dünyada işsizlik sıralamasında doksan beşinci sırasında yer alan Suriye, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla açısından dünyanın altmış yedinci büyük ekonomisine sahiptir. Suriye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın temel taşları petrol, madencilik ve imalat sanayisi olarak görünmekte olup, ülke ekonomisini yakından ilgilendiren sektörlerde devletin ağırlığı hissedilmektedir.

Özellikle Arap Baharı sonrasındaki iç karışıklıklar, ülke ekonomisine büyük darbe vurmuş olup, ülkenin temel gelir kaynaklarından olan turizm sektörü büyük zarar görmüştür. Ayrıca isyanlarla birlikte iç savaşın hâkim olması, yabancı yatırımların çekilmesine neden olmuş, dolayısıyla ülke ekonomisi geriye gitmiştir (Öztürk, 2006).

Ortadoğu bölge ülkelerinin çoğunluğunda olduğu gibi petrol, Suriye için de ekonominin temel göstergeleri arasında yer almaktadır. İçinde bulunduğu savaş durumu ülkenin ekonomik faaliyetlerini etkilemiş olsa da, petrolden elde edilen gelirler önemli konumunu korumaya devam etmektedir.

Suriye ekonomik yapısında özel sektörün sahip olduğu rolün düzeyi giderek artan bir hale gelmiştir. Yirminci yüzyılın sonlarından başlayarak devam eden bu durum Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan iç savaşa dek yabancı yatırımların ülkeye gelmesini artırmıştır. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere, isyanlar ve iç savaş yabancı yatırımların ülkeden çekilmesine sebep olmuş ve ülke ekonomisi bu durumdan olumsuz etkilenmiştir (Gaytancıoğlu, 2008: 29).

4.2. KÜRESELLEŞME VE ARAP BAHARI İLE BİRLİKTE SURİYE

Çalışmanın bu bölümünde küreselleşmenin ve Arap Baharının Suriye'yi nasıl etkilediği araştırılacaktır. Söz konusu etkiler araştırılırken siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan meydana gelen etkiler ele alınacaktır. Bu etkilerin her birisi farklı başlıklar altında değerlendirilecektir.

4.2.1. Küreselleşmenin Suriye'ye Etkileri

Nüfusunun büyük çoğunluğunu genç bireylerin oluşturduğu Suriye, küreselleşmeden önemli ölçüde etkilenmiş fakat bu etkilenme durumu daha çok olumsuz bir şekilde cereyan etmiştir. Ortadoğu'nun tamamında hâkim olma çabası içinde olan ABD ve batı ülkelerinin bölge genelindeki yoğun baskılarından etkilenerek küresel bir siyasi, sosyal ve ekonomik bombardımana maruz kalan Suriye'nin durumu siyasi etkiler, ekonomik etkiler ve sosyo-kültürel etkiler konu başlıkları altında incelenecektir.

4.2.1.1. Siyasi Etkiler

Küreselleşme ile birlikte, ABD ve batı ülkelerinin, Ortadoğu bölgesindeki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik girişimlerinin artmasından bahsedilebilir. Buna göre, Suriye özelinde, küreselleşme ülkenin daha özgürlükçü söylemler ile karşılaşmasını sağlamış ancak bu durum karşısında rejim de aynı derecede sert bir tepki ile karşılık vermiştir. Küreselleşmenin Suriye'ye etkisi, küreselleşmenin geride kalmış ülkelere olan etkileri ile paralellik göstermektedir. Söz konusu etki şu şekilde açıklanabilir:

“Üçüncü dünya ülkelerinin, ikinci dünya savaşı sonrası sömürgecilikten kurtulma ve ekonomik bağımsızlığa doğru ilerleme çabaları tersine çevrilmiştir. Batı Avrupa'nın, Japonya ve hepsinden önce ABD gibi deneyimli emperyalist güçlerin, küresel hâkimiyetinin büyük ölçüde genişlemesine hizmet etmiştir. Küreselleşme, fakir ülkelerin ellerinden, kendi ekonomik politikaları üzerindeki kontrollerini alarak, servetlerini birinci dünyadaki yatırımcıların ellerinde yoğunlaştırmıştır” (Kılıçaslan, 2006: 39).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Suriye'nin çeşitli açılımlar göstererek küreselleşme eğilimine uyacak biçimde hareket etmesi söz konusu olmuştur. Ortadoğu Barış Sürecinde üstlenilen roller bu noktada örnek olarak verilebilir. Küreselleşmenin ABD'den sonraki en önemli aktörü olarak görülen Avrupa Birliği ile ilişkilerini geliştiren Suriye, iç ve dış politikada küreselleşme ile birlikte adımlarını hızlandırmıştır. Özellikle 2000 yılında Hafız Esad'ın ölmesi ve yerine oğlu Beşer Esad'ın geçmesi ile birlikte Suriye'nin attığı adımlar, küreselleşmenin Suriye üzerindeki siyasi etkilerini göstermektedir.

Bu gelişmelerden bazıları (Türel ve Yılmaz, 2004: 423);

- i. Avrupa Birliği ile etkileşimlerin sıklaşması,
- ii. Körfez ülkeleri ve İran ile ilişkilerin iyileşmesi,
- iii. Türkiye, Irak ve Ürdün gibi komşularla ilişkilerini iyileştirme - 1999'dan beri-,
- iv. Kredi sağlayan ülke ve kurumlarla anlaşmalar yapılması şeklinde

sıralanmaktadır.

Yirmi birinci yüzyılın başlarında, -Beşer Esad'ın göreve gelmesi ile birlikte- Suriye'nin dış dünyaya açılma çabaları söz konusu olsa da, 11 Eylül'ün akabinde, ABD'nin Suriye'yi şer eksenli kapsamında değerlendirmesi sonrasında Suriye kendisini tecrit etmiştir (Akgün, 2012: 3). Bunun sonrasında uluslararası ilişkilerini Türkiye aracılığıyla yürüten Suriye'nin gelinen noktada Türkiye ile olan ilişkileri de sekteye uğramıştır.

Suriye, sahip olduğu konum nedeniyle, küresel güçlerin hedeflerinin bulunduğu bir bölgeyi ifade etmektedir. Buna göre Amerika, Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye, İran ve Rusya'nın Suriye rejimini destekleyen ya da rejime karşı olmak suretiyle yürütmekte olduğu faaliyetlerin, küreselleşme ile birlikte etkilerini daha kolay bir biçimde ortaya çıkardığı söylenebilecektir. Örneğin, gelinen noktada Rusya, Suriye'deki iç savaşta Esad rejimini desteklemekte, Türkiye ise rejim karşıtlarını desteklemektedir (Ertuğrul, 2012: 2).

Verilen bilgilerden yola çıkılarak, Suriye'nin var olan hedeflerinin gerçekleşmesinde küreselleşmenin beklenen olumlu etkileri yapmadığı, özellikle Amerika'nın şer eksenli politikası sonrasında, Suriye'nin uluslararası siyasi ilişkilerinin geriye gittiği görülmektedir.

4.2.1.2. Ekonomik Etkiler

Ortadoğu bölgesinde, ABD'nin hâkim olma çabalarına yönelik, ilk başlarda sessiz kalan ve net bir Ortadoğu stratejisi belirlemeyen Avrupa Birliği, son dönemlerde bu duruma son vermiş ve Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik işbirlikleri geliştirme gayretine girmiştir. Nitekim Avrupa Birliği ülkeleri, Ortadoğu ülkelerinin en önemli iş ortakları olarak görünmektedir. Bu durum Suriye açısından incelenecek olduğunda ise Beşer Esad'ın göreve gelmesi ile birlikte dış politikada yalnızlığa son verme girişimlerinin sadece siyasi değil ekonomik açıdan da olumlu sonuçlar doğurmasına yönelik beklentiler mevcuttur (Mercan, 2010: 109).

Suriye'nin ekonomisi inişli çıkışlı bir grafiğe sahiptir. Küreselleşmenin getirdiği sonuçlardan birisi olan 2008 küresel mali krizi, Suriye ekonomisini derinden etkilemiştir.

Küresel ekonomik krizin etkileri ile birlikte (Kuyumcu, 2011: 5);

- i. İhracat oranlarının düşmesi (ihraç edilen ürünlere talebin önemli ölçüde azalması),
- ii. Yabancı sermaye girişinin beklenen düzeyin altında kalması,
- iii. Petrol fiyatlarının düşmesi gibi sonuçlar ortaya çıkmış ve bu sonuçlar Suriye ekonomisini olumsuz düzeyde etkilemiştir.

Yukarıda değinilen maddeler Suriye'nin ekonomisi için temel sorunlar olmakla birlikte, ülkenin ekonomisinin daralması sonucunu beraberinde getirmesi nedeniyle de önemlidir.

Özellikle Soğuk Savaşın sona ermesi Suriye ekonomisini derinden etkilemiş olup, bunda dolaylı olarak küreselleşmenin de etkileri söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda Suriye, Avrupa Birliği ile Serbest Ticaret Anlaşmaları yapmak adına görüşmeler gerçekleştirerek ekonomisini düzenleme yolunu seçmiş ve kısmen başarılı da olmuştur. Avrupa Birliği ile imzalanan anlaşmaların yanında, Ortadoğu bölgesindeki ülkelerle de Serbest Ticaret amacı güden anlaşmalar imzalamıştır (Yılmaz ve Şahin, 2004: 308).

Sonuçta, küreselleşme Suriye'yi ekonomik olarak doğrudan ya da dolaylı olmak üzere önemli düzeylerde etkilemiştir. Bölüm içerisinde verilen bilgiler göz önüne alındığında, ortaya çıkan etkilerin olumsuz yönlerinin ön planda olduğu dikkat çekmektedir. Ekonomik açıdan iyi durumda olmayan Suriye ekonomisi, küreselleşmenin etkileri ile birlikte biraz daha geriye gitmiş olup Arap Baharı sonrasında ise taban yapmıştır.

4.2.1.3. Sosyo-Kültürel Etkiler

Küreselleşmenin sosyo-kültürel etkilerinin başında, tüketim alışkanlıklarını değiştirmesi ve popüler kültür kavramının ortaya çıkması gelmektedir ki en yalın ifadeyle, küreselleşmenin sosyo-kültürel etkileri sonucunda Suriye’de batı tipi tüketim alışkanlıkları ortaya çıkmıştır.

Suriye, Ortadoğu bölgesindeki ülkelerin çoğunluğunda olduğu gibi teknolojik gelişmeleri batıya oranla daha geriden takip etmektedir. Bu nedenle ülkede teknolojik yeniliklerin ve küreselleşmenin etkilerinin biraz daha geç ortaya çıktığı görülmektedir. Burada ifade edilen etkiler arasında (Mahiroğulları, 2005: 1280);

- i. Batıya paralel tüketim kültürlerinin benimsenmesi,
- ii. Yaşam biçimlerinin batı toplumları ile benzerliklerinin ortaya çıkmaya başlaması,
- iii. Teknolojik imkânlar sayesinde dünya üzerindeki gelişmelerden toplum üyelerinin haberdar olması ve etkilenmesi,
- iv. Milli kültür anlayışının giderek zayıflaması ve kültürel çatışmaların ortaya çıkması gibi etkiler gözlemlenmiştir.

“Kitle iletişim araçlarıyla, Batı’nın kendi toplumsal kültürünü bütün dünyaya olduğu gibi Ortadoğu’ya da ihraç etmesi, bu bölgede yaşayan insanları da etkileyerek, kendi ekonomik ve sosyal seviyeleri çerçevesinde yaşam tarzlarında değişikliğe neden olmaktadır. Suriye de dâhil edilerek Ortadoğu ülkelerinde, dünyanın diğer köşelerinde olduğu gibi, küreselleşme sürecinde yayılan Batı kültürünün öğelerini artık sokaklarda bile görmek mümkün olmaktadır.

Dolayısıyla Ortadoğu’da –dolayısıyla Suriye’de- Batı dışındaki diğer ülkelerde olduğu gibi, kendi kültürel yapılarının ürünü olan bir mimari tarzın, giyim şeklinin, yeme içme alışkanlıklarının yanında, ya da onların arasında bir yerde Batı kültürünün bir ürününe rastlanabilmektedir” (Kılıçaslan, 2006: 145).

Gelinen noktada toplumları kontrol etmenin yolunun, ülkelerin kültürlerini yozlaştırmak olduğunun bilincinde olan batı ülkeleri, bu emellerine ulaşabilmek için küreselleşmeden de olabildiğince faydalanmakta olup, Ortadoğu ülkelerinin içinde

bulunduğu durum göz önüne alındığında, batı ülkelerinin büyük oranda başarılı olduğu görülecektir.

4.2.2. Arap Baharının Suriye Üzerindeki Etkileri

Arap Baharı sürecinde sıklıkla bir domino etkisinden bahsedilmekte olup, gerçekten de Arap Baharı sürecinde sokağa çıkan halkların diğer halklardan etkilendiği gözlemlenmiş ve halklar arasında birbirine cesaret verme şeklinde devam eden ve fiziki bir teması ihtiyacı olmaksızın süren bir ilişki ağı kurulmuştur.

Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali'nin, Mısır'da ise Hüsnü Mübarek'in devrilmesi, birbirine benzer şartlar altında yaşamak zorunda bırakılan Arap halkları için bir motivasyon/cesaret kaynağı olmuştur. Arap Baharı süreciyle yakalanan bu motivasyon durumu, Libya'daki iç savaş ve akabinde Suriye'nin içerisine girdiği iç savaş ortamı ile birlikte motivasyon kaybına sebep olmuştur.

4.2.2.1. Siyasi Etkiler

Uluslararası aktörlerin konjonktürel pozisyon değişiklikleri ve sahadaki değişken mevzi kazanımları bir yana, Suriye'de değişmeyen ve uluslararası kamuoyu tarafından paylaşılan belki de tek ortak nokta, insani bir trajedinin yaşandığıdır.

Arap Baharının ortaya çıktığı ülkelerde hızlı bir şekilde rejim değişiminin olması, Suriye halkı içinde de aynı beklentiyi ortaya çıkarmıştır. Ancak Suriye'de rejim isyanlara rağmen ayakta kalmıştır ve devrimin yerini iç savaş almıştır.

“Suriye'deki olaylar, ilk olarak Dera'da, 15 Mart 2011 tarihinde başlamıştır. Arap Baharının etkisiyle devrilen diktatörlerin ülkelerinden ilham alan Beşer Esad karşıtı muhalifler silahlanarak topyekûn çatışmaya girmiştir. Olayların 15 Mart 2011 tarihinde başladığı kabul edilir. Suriye muhalefeti, devlet başkanı Beşer Esad rejimini devirmek ve kendi ifadeleriyle Özgür Suriye devletini kurmak için silahlı isyana başlamışlardır. Her iki taraf da dışarıdan askeri ve ekonomik destek almaktadır. Çatışmaların sürmesinin yanında, ülkede kontrolün şehir merkezi

dışında muhalefetin, şehir merkezlerinde ise önemli ölçüde Beser Esad'ın elinde olduğu söylenebilir” (Paksoy ve diğerleri, 2012: 50).

Arap Baharı sonrasında yaşananlar, ülkedeki iç savaşın taraflarının dış güçlerden destek alıyor olmaları gibi nedenler, Suriye'nin içinde bulunduğu zor durumu ortaya koymaktadır. Arap Baharı sonrasında meydana gelen karmaşa sonrasında Esad rejimi (Ayhan, 2012. 345);

- i. Siyasi tutukluların serbest bırakılması,
- ii. Annan planının uygulanmasına destek verme,
- iii. Yeni meclis seçimleri

v.b. hamlelerle süreci kontrol altına almaya çalışsa da, Arap Baharı'nın getirdiği siyasal etkilerden kendisini kurtaramamıştır.

Bir önceki bölümde ifade edildiği üzere, sosyal medya kullanımı Arap Baharının ortaya çıkmasında önemli etkilere sahiptir. Bu husus siyasi etkiler açısından değerlendirilecek olursa aşağıdaki maddelerden söz edilebilecektir (Şen, 2013: 57):

- i. Siyasi farkındalığın artmasına katkıda bulunmakta,
- ii. Siyasi talepleri artırmakta,
- iii. Siyasi katılımın kapsamını genişletmekte,
- iv. Geleneksel siyasi otorite kaynaklarını zayıflatmakta
- v. Siyasi örgütlenme düzeyini yükseltmektedir.

Yukarıda değinilen hususlar ve Suriye'nin toplumsal yapısı göz önüne alındığında, Suriye açısından siyasi çatışma kaçınılmaz olarak nitelendirilmektedir.

Arap Baharının siyasi etkilerinin, Suriye'nin diğer ülkelerle olan ilişkilerini de etkilemesi kaçınılmazdır. Nitekim Türkiye ve Suriye ilişkileri bu dönem içerisinde olumsuz yönde seyretmiştir. Türkiye'nin Suriye'de muhalif unsurları destekliyor olması ve rejimin Türkiye'nin uyarılarını ciddiye almaması nedeniyle, bu sonucun ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirmiştir (Oğuzlu, 2011: 15).

Suriye'nin Arap Baharı sonrası dönemde içinde bulunduğu durum, "küresel güç mücadelesinin odağında" olarak nitelendirilebilir (Ayhan, 2012: 406). Ülkede Esad rejimi ile muhalefetin karşı karşıya gelmesi ve iç savaş çıkması sonrasında Amerika, Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye, İran, Çin, Rusya gibi ülkeler Suriye krizi ile ilgili cephe almış ve stratejiler belirlemişlerdir. Dolayısıyla Suriye, küresel güç mücadelesinin odağındaki ülke halini almış olup, Arap Baharı ve sonrasındaki özgürlükçü protestolar, Suriye'de Mısır, Libya ve Tunus'ta olduğu gibi devrim sonucunu doğurmamıştır.

Rejimin, muhalif kesimin taleplerini ciddiye almaması ve reform yapmaya yanaşmaması sebebiyle başlayan çatışmalar, bir iç savaşa dönüşmüştür. İç savaşın ortaya çıkması ise Suriye'nin yanında bölgede hâkimiyet kurmak isteyen egemen ülkeleri de bölgeye yöneltmiş ve kimi ülkeler mevcut rejimi desteklemiş, kimi ülkeler de muhaliflere destek verme yolunu seçmiştir.

4.2.2.2. Ekonomik Etkiler

Suriye, bulunduğu konum ve tarihi derinliği itibariyle turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Arap Baharı sonrasında turizm gelirlerinin taban yaptığı Suriye önemli bir gelirini kaybetmiştir. İç savaş sonrasında ekonomik anlamda geriye giden ülkenin turizm gelirlerinden mahrum kalması, ülke ekonomisini zorlamaktadır. Nitekim 2008 küresel mali krizinin ülke ekonomisine verdiği zararın ardından, turizm gelirlerinin de neredeyse yok olması Suriye'nin ekonomik bağımsızlığını kazanma hayallerini yok etmiştir (Erdoğan, 2011: 15).

Arap Baharı sonrasında Suriye'nin ihracat ve ithalat faaliyetleri sekteye uğradığı için ülkenin ticari ilişkileri bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Örneğin, Türkiye ile önemli ortaklıklara sahip olan Suriye'nin, ticari ilişkilerinde önemli azalmalar meydana gelmiştir. Ticari ilişkilerin durağanlaşması sonucunda Suriye'nin ihracat ve ithalat rakamları oldukça düşmüştür (Kont, 2011: 4). Burada ifade edilmiş olan ticari ilişkilerin durağanlaşması sadece Türkiye ile sınırlı değildir.

Çatışmaların şiddetlenmesi ile birlikte savaşın kaçınılmaz hale geldiği ve yaklaşık olarak dört yıldır devam ettiği Suriye’de, rejimin askeri harcamalarının artması ekonomik önceliklerin değişmesi sonucunu getirmiştir (Şen, 2013: 61). Buna paralel olarak halkın ekonomik açıdan yaşadığı sıkıntılar artmış ve yoksulluk oranları yükselmiştir.

Suriye için Arap Baharının ekonomik etkileri aşağıdaki şekilde özetlenmektedir.

“Şüphesiz Arap Baharı sürecinin en sıkıntılı ülkesi olan Suriye’de yaşanan iç savaş ülkedeki yatırımları durma noktasına getirmiştir. Ülkedeki altyapı, fiziksel ve beşeri sermayenin üçte birlik kısmının yok olduğu tahmin edilmektedir. İşsizlik oranlarının yüzde 50’nin üzerinde olduğu ülkede, üretim hacmi tüm sektörlerde azalmıştır. Suriye’de devam eden kriz, Lübnan ekonomisini de olumsuz yönde etkilemektedir. Lübnan ekonomisinde turizm gelirleri, güvenlik ve tüketicinin azalması nedeniyle düşmüştür. Turizm gelirlerinin ekonomi içerisindeki payının büyük olması, bu ülkedeki büyüme hızını olumsuz etkilemiştir. Ürdün ekonomisinde ise artan kamu yatırımları ve Suriyeli mültecilerin özel harcamaları arttırması nedeni ile 2011 sonrası büyüme hızı artmaya devam etmiştir” (Yanar, 2014: 48).

Öyle ki verilen bilgilerden yola çıkılarak, Suriye ekonomisinin çökme noktasında olduğu dahi söylenebilecektir. Arap Baharının ardından iç karışıklıkların artması ve iç savaşın başlaması, ülke ekonomisine yüksek oranda zarar vermiştir. Ülkedeki yatırımlar durma noktasına gelmiştir ve bu durum ülkeye giren sermaye miktarının önemli oranda azalmasını beraberinde getirmiştir. Bunun yanında turizm sektöründen hatırı sayılır gelirleri olan bir ülke konumundaki Suriye, Arap Baharı sonrasında bu niteliğini de yitirmiş, güvenliğin bulunmaması sebebiyle ülkede turizm faaliyetleri durma noktasına gelmiştir.

Bu duruma paralel olarak, Rejimin savaş sebebiyle askeri harcamalara ağırlık vermesi de ülke halkını oldukça zor durumda bırakmıştır. Ayrıca Arap Baharı sonrasında ülkenin ticari ilişkilerinin durağanlaşması, ihracat ve ithalat oranlarını düşürmüş ve gelirlerde önemli azalmalar olmuştur. Kısacası Suriye ekonomisi her yönüyle zor durumdadır. Bunlara ek olarak Suriye’deki karmaşa, komşu ülkelerin de

gelirlerini etkilemiş, ayrıca savaştan kaçan mültecilere yapılan harcamalar söz konusu ülkelere ek bir maliyet oluşturmuştur. Bu nedenle Arap Baharının Suriye'ye ekonomik etkilerinin dolaylı olarak Suriye'nin komşu ülkelerini de etkilemektedir.

4.2.2.3. Sosyo-Kültürel Etkiler

Suriye'de, dört yıldır sürmekte olan iç savaş, siyasi ve ekonomik etkilerinin yanında sosyo-kültürel anlamda da derin etkiler ortaya çıkarmıştır. Bunların arasında, ülkesini terk etmek durumunda kalarak mülteci statüsüne giren ve sayısı altı milyondan fazla olan, Suriyeliler önemli bir yere sahiptir. Suriyeli mültecilerin oluşturduğu kitlesel göç durumu, insani bir trajediye dönüşmektedir. Mültecilerin büyük kısmı komşu ülkeler olan Türkiye, Irak, Lübnan ve Ürdün'e sığınmışlardır (Orhan, 2014. 7). Sığınmacıların her ne kadar can güvenlikleri sağlanmış olsa da, uluslar arası toplumun yeterli maddi destekte bulunmaması, ev sahibi ülkeleri sıkıntılı bir durum içerisine sokmuştur.

Aralık 2014 ayı resmi verilerine göre, Suriyeli mültecilerin sığındıkları ülkelerdeki sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. Ükelere Göre Suriyeli Mülteci Sayısı

Ülke	Suriyeli Mülteci Sayısı
Lübnan	1.132.601
Türkiye	1.065.902
Ürdün	618.508
Irak	223.923
Mısır	140.289

Kaynak: Derya Kap, Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları, Akademik Perspektif Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 2014, s: 31.

Tablo 3'te görüldüğü üzere en fazla Suriyeli mülteci Lübnan'da yer almaktadır. Tablodaki ülkelerden sadece Mısır, Suriye'ye komşu değildir. Bunun yanında tablodaki rakamlar resmi veriler olup söz konusu ülkelere kaçak olarak girme eğiliminde olan Suriyeli vatandaşların da yer aldığı unutulmamalıdır.

Bununla birlikte, T.C. Başbakanlık tarafından yapılan resmi açıklamalara göre, Şubat 2015 ayı itibarıyla, Türkiye’de bulunan Suriyeli mülteci sayısı 1.6 milyonu geçmiş olup, 2011 yılından bu yana, mülteciler için yapılan harcamalar ise 5.2. milyar dolar civarındadır.

Ortadoğu ülkeleri, mezhep çatışmaları ile birlikte çok çabuk karmaşa çıkarılabilen ülkelerdir ve batı ülkeleri bu durumu çok defa kullanmışlardır. Aynı durumun yaşandığı Suriye’de ise nüfusun büyük kısmı Müslümanlardan oluşmakta olup, Sünniler muhalif kesimi oluşturmakta iken Şiiilerin büyük çoğunluğu ise Esad rejiminin yanında yer almış durumdadır.

“Arap Baharı olaylarının başlamasından sonra ülkede Şii-Sünni çatışmasının yaşanması ihtimali dikkat çekmektedir. Ancak Şiiilerin bir kısmının da rejime karşı tepkili olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla tüm Şiiilerin rejimi desteklediği yargısı gerçekte uyuşmamaktadır.

Suriye’de demokratik bir sistemin kurulması sürecinde hem Sünnilerin hem de Şiiilerin tüm Suriyelilerle birlikte sistem içinde temsil edilmesine olanak tanınması, Suriye’deki toplumsal barışın ve istikrarın inşasına yardımcı olacaktır” (Ayhan, 2004: 396).

Genel bir değerlendirme yapıldığında özgürlük, toplumsal eşitlik/adalet ve halk devrimi düşünceleri ile birlikte hızlı bir şekilde yayılan Arap Baharı hareketi, Suriye’de özgürlükçü düşüncelerin daha fazla dile getirilmesi sonucunu doğurmasına karşın, süreç bir iç savaşa dek ilerlemiştir. İçinde bulunulan dönemde sosyal medya aracılığıyla dünyanın her yerindeki gelişmelerden haberdar olunabilmesi, Arap Baharının etkilerinin görüldüğü diğer ülkelerde olduğu gibi Suriye halkının taleplerini de etkilemiştir (Topak, 2014: 246).

4.3. SURIYE'DE İÇ SAVAŞ

Arap Baharı'nın son durağı Suriye'deki son durumu ortaya koymak amacıyla, 2011 yılından bu yana yaşanan "iç savaş" durumunun, iç/dış aktörleri ve etkilerinin ayrı bir başlık altında incelenmesi gerekmektedir. Nitekim, bu kapsamda, Suriye'de mücadele eden silahlı gruplar ve çarpışmaların yaşandığı bölgelere değinilecektir.

Suriye'de muhalif oluşumların parçacıklı yapısı, hem siyasi hem de askeri muhalefet, birçok farklı fraksiyondan oluşması sebebiyle eleştirilmekte ve bu parçacıklı yapının devrimin hedeflerine ulaşılmasını engellediği iddia edilmektedir.

Esed'in devrilmesini amaç edinen Muhalif gruplardan İslam Cephesi, Suriye Devrimcileri Cephesi, Mücahitler Ordusu, Hazm Hareketi ve El-Nusra Cephesi ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, ana hedefi Esed rejiminin düşürülmesinden ziyade, kaostan kaynaklanan siyasi boşluğu özerklik hamleleriyle doldurmaya çalışan PYD ve DEAŞ gibi gruplarda önemli unsurlar arasındadır.

4.3.1. İç Savaşın Cepheleri

Suriye'deki iç savaş, ülkenin her yerine yayılmış tam ölçekli bir cephe savaşı olarak sürmektedir. Başlarda ılımlı muhalif grupların ve ardından da Kürt gruplar ile DEAŞ ve diğer radikal grupların rejimden pek çok bölgeyi ele geçirmesi ile birlikte, Nusayriilerin çoğunlukta olduğu ve rejimin kalelerinden biri olarak adlandırılan Tartus ili ve Dürzilerin bölgesi olarak bilinen Süveyde ili dışında neredeyse tüm bölgelerde çarpışmalar yaşanmaktadır. Bu kapsamda, Suriye'de iç savaşın Rojava, Kuzey, Güney ve Şam olmak üzere dört cephede devam ettiği söylenebilir.

- Rojava Cephesi

Esad rejiminin doğu illerinden büyük oranda çekilmesi sonucu mezkur bölgede yaşanan otorite boşluğundan faydalanan DEAŞ ve Kürt gruplar bölgede hâkim olmuştur. Aynı zamanda bölgede hâkimiyet sağlamak adına, bu iki grup aralarındaki savaşı sürdürmektedir.

- Güney Cephesi

Dera ve Kuneytire illerinde rejim ile muhaliflerin çatışmalarının yaşandığı bölge olup, bu çatışmalara El Nusra Cephesi de dahil olmaktadır.

- Kuzey Cephesi

Suriye'nin kuzeyindeki Halep, İdlip ve Hama illerinde rejim ve muhaliflerin oluşturduğu Fetih Ordusu arasında çatışmaların yaşandığı bölge olup, bunun yanında YPG ile DEAŞ arasında ve DEAŞ ile rejim ve muhalefet arasında da zaman zaman çatışmalar yaşanmaktadır. Bu bölgede, muhalif unsurların rejim güçlerine karşı önemli bir üstünlükleri söz konusudur.

- Şam Cephesi

Ülkenin başkenti Şam çevresinde oluşturulan cephe olup, büyük oranda rejim güçlerinin hâkimiyeti bulunmakla birlikte, rejim güçleri ile DEAŞ ve diğer muhalif gruplar arasında çatışmalar yaşanmaktadır. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye>. Erişim Tarihi: 02.06.2015)

4.3.2. İç Savaşın Tarafları

- Irak ve Şam İslam Devleti (El-Devle El-İslamiyye fi'l-İrak ve'l-Şam)

Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD-ISIS-DEAŞ), son zamanlarda Suriye bağlamında sık sık gündeme gelmektedir. Kuruluş itibariyle Irak'a ait bir fenomen olan DEAŞ, 2013 senesi itibariyle hızlıca Suriye'deki çatışmalara dahil olmuş, profili ve icraatları sayesinde de kısa sürede Suriye gündeminde önemli bir yer edinmiştir. DEAŞ, Suriye'deki diğer silahlı gruplardan savaşçı profili, askeri öncelikleri, muhalif gruplarla ve rejimle ilişkileri ve uluslararası bağlantıları açısından farklılıklar taşımaktadır. Özellikle temel özellikleri itibariyle DEAŞ'ı muhalif bir oluşum kategorisinde değil, daha çok kendine has bir gündemi bulunan, ayrı bir yapılanma olarak ele almak gerekmektedir. (Güçtürk, 2014)

İlk olarak Irak'taki Amerikan işgaline karşı mücadele eden ve İİD (Irak İslam Devleti) adıyla ortaya çıkan grup, Irak menşeli bir gruptur. Irak ve Şam İslam Devleti, Suriye bağlamında medyatik hale gelse de, kuruluşu ve faaliyetleri Suriye krizinin çok öncesine ve Suriye coğrafyasının dışına gitmektedir. DEAŞ, 2006 yılında Ebu Musab El-Zarkavi liderliğindeki El-Kaide-Mezopotamya, Ebu Ömer El-Bağdadi liderliğindeki Mücahidler Şura Konseyi (Meclis Şura el-Mucahidin fi al-Irak) ve Sahabelerin Askerleri (Cund El-Sahaba), Fatihler Ordusu (Ceyş El-Fatihin), Ebu Ömer El-Ensari liderliğindeki Ceyş El-Taife El-Mansura (Muzaffer Mezhep Ordusu) gibi irili ufaklı birçok grubun birleşmesiyle kurulmuştur.

Birçok farklı grubun birleşmesinden oluşması sebebiyle bir süre farklı isimler kullanıldıysa da Ekim 2006'da grup kendisini Irak İslam Devleti (İİD) ismiyle anmaya başlamış olup, özünde Irak El-Kaidesi'ni temsil etmekte ve kendisini global El-Kaide'nin bir parçası olarak görmektedir. El-Kaide-Mezopotamya lideri Ebu Musab El-Zarkavi'nin Haziran 2006'da öldürülmesinden birkaç ay sonra Irak'taki El-Kaide çizgisine yakın birçok grup Ebu Ömer El-Bağdadi'nin liderliğindeki Irak İslam Devleti'ne katılmış olup, Ebu Ömer El-Bağdadi 2010 yılında ölünce, yerine Ebu Bekir El-Bağdadi geçmiştir (Ulutaş, Hoca; 2014).

El-Bağdadi Suriye'de El-Nusra Cephesi'nin kurulmasında önemli bir rol oynamış ve El-Nusra Lideri Golani'nin kendisine biat etmesini istemiştir. Golani'nin biatı reddetmesinin hemen akabinde El-Bağdadi, İİD'ni Suriye'yi de kapsayacak şekilde genişletip DEAŞ'a dönüştürmüş ve Suriye'ye fiziken girmiştir. Ebu Garib cezaevinden yüzlerce El-Kaideci'nin kaçması, özellikle Rakka'daki DEAŞ varlığını güçlendirmiş ve örgütün Suriye macerasında bir dönüm noktası olmuştur. Günümüz itibarıyla Suriye'nin yaklaşık %50'lik bir alanını kontrol altında tutan DEAŞ, bölgedeki en büyük askeri unsurdur.

Halihazırda, Şam kırsalı da dahil olmak üzere, neredeyse bütün kent kırsallarında az ya da çok varlık gösteren DEAŞ'ın devam eden askeri kazanımları, hem rejim hem de muhalif unsurların kontrolündeki bölgeler ve silahlı kuvvetler için büyük bir tehdit oluşturmaya devam etmektedir (Tüysüzoğlu, 2011).

- PYD/YPG (Partiya Yekîtiya Demokrat)

Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve askeri kanadı YPG (Yekîneyên Parastina Gel) Suriye'deki silahlı gruplar arasında etnik temelli ve Suriye devrimiyle ilişkisi yönüyle diğer gruplardan ayrılmaktadır.

PYD, Suriye'de Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Kuzeybatı ve Kuzey bölgelerindeki Afrin, Kamışlı, Haseki, Kobani, Derike Hemo ve Serekaniye gibi şehirlerde varlığını devam ettirmektedir. Ocak 2014'te Afrin, Kobani ve Cezire'de Demokratik Özerlik ilan ettiğini açıklayan PYD, kısa bir süre sonra da DEAŞ'a karşı önemli bir mücadele vermiştir. Üç Kürt kantonu arasında stratejik öneme haiz Kobani'ye yönelik askeri saldırı gerçekleştiren DEAŞ birliklerine karşı, Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ve ABD'nin doğrudan askeri Türkiye'nin ise politik destekleri neticesinde, önemli bir zafer kazanılmıştır. Bununla birlikte ideolojik/mezhepsel gerekçeleri bulunan DEAŞ ile YPG arasındaki çatışmalar, Haziran 2015 ayı itibariyle, hafif yoğunluklu olmakla birlikte devam etmektedir.

PYD, Suriye rejimi ile sürdürdüğü irtibatları sayesinde hâlihazırda kontrol ettiği bölgeleri, rejimden savaşmaksızın devralmış, bu durum hem PYD hem de Esed rejimi tarafından iki taraflı bir kazanç olarak görülmüştür. PYD, savaşmadan kontrol alanlarını genişletirken, Esed rejimi de Kürtlerin muhalif harekete katılmalarını engellemiştir (Güçtürk; 2014).

Salih Müslim Muhammed ve Asya Abdullah'ın Eş Başkanı olduğu PYD'nin tek taraflı olarak Afrin, Kobani ve Cezire'de ilan ettiği demokratik özerklik, hem Suriyeli Kürt gruplar hem de Suriyeli muhalifler tarafından olumsuz karşılanmış ve destek görmemiştir. Bununla birlikte DEAŞ saldırılarına maruz kalan Kobani bölgesinin, stratejik öneminden kaynaklı olarak, PYD safında kalabilmesi için Barzani ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından verilen siyasi ve askeri destek devam etmektedir.

- El-Nusra Cephesi (Cebhet El-Nusra)

El-Nusra Cephesi, DEAŞ ile birlikte Suriye'de en fazla tartışılan silahlı gruplardan olup, mensupları büyük oranda Afganistan ve Irak'ta savaşmış Suriyeliler'den oluşmaktadır. El-Nusra Cephesi'nin kurulması, 2011 yılında, Suriye'de devrimin başlamasıyla birlikte El-Kaide tarafından, bünyesindeki Suriyeli savaşçıların beraberlerinde deneyimli komutanlarla birlikte Suriye'ye gönderildiği tarihlere denk gelmektedir. Bununla birlikte, El-Nusra Cephesi, muhaliflerle savaşan İŞİD'in aksine, rejimle savaşan ve diğer muhalif gruplarla işbirliği yapan bir yapı arz etmektedir.

İdeolojik olarak El-Kaide'nin bir parçası olan El-Nusra Cephesi, bu yapılanmanın finansal ve insan kaynakları havuzundan da faydalanmaktadır. El-Nusra Cephesi, DEAŞ'ın Suriye'ye girişinden sonra önemli ölçüde kan kaybetmiştir. El-Bağdadi'nin biat çağrısına uyan El-Nusra Cephesi savaşçılarının yarısından fazlası DEAŞ'a katılırken, El-Nusra diğer İslami cephelere yanaşmış ve sahadaki işbirliğini artırmıştır. Zira El-Nusra Cephesi, üstlendiği Şam'daki bombalı eylemler sonrası ABD ve bazı Batılı devletler tarafından terör listesine eklenmiştir (Tuz, 2011).

- İslam Cephesi (El-Cebhet El-İslamiyye)

Esed rejiminin istihbarat birimlerinin siyasi akımlara karşı yürüttükleri tutuklama operasyonları neticesinde, 2006 yılında Suriye'deki Selefî ekol büyük bir

darbe almıştır. Bu operasyonlar kapsamında tutuklanan ve Sednaya Hapishanesi'nde biraraya gelen Bilimsel Selefilik diye tanımlanan ekole mensup Hassan Abbud, Zahran Alluş ve Ahmed İsa El-Şeyh, 2011 yılı sonlarına doğru serbest kaldıklarında kendi tugaylarını kurarak Suriye devrimine katılmıştır.

Ağırlıklı olarak Halep, İdlip ve Deyri Zor'da etkili olan Hassan Abbud liderliğindeki yaklaşık 8000 kişilik Ahrar'üş-Şam Hareketi, Şam kırsalında faaliyet gösteren Zahran Alluş liderliğindeki yaklaşık 9000 kişilik Ceys'ül-İslam ve İdlip'te faaliyet gösteren Ahmed İsa El-Şeyh liderliğindeki yaklaşık 2200 kişilik Sukur El-Şam Tugayları'nın yanı sıra, Abdülkadir Salih liderliğindeki 4000 kişilik Tevhid Hareketi, Humus'ta faaliyet gösteren 4000 kişilik Hak Tugayı, sahil bölgesinden Ensar'üş-Şam Tugayı ve Afrin bölgesinden İslami Kürt Cephesi'nin birleşmesiyle yaklaşık 30.000 kişilik bir güce oluşan oluşum, Kasım 2013'te İslami Cephe adı altında Suriye devriminin en büyük askeri güçlerinden birini meydana getirmiştir (Güçtürk, 2014).

Cephe çok büyük çoğunlukla Suriyelilerden oluşmakta ve ideolojik olarak Selefi düşünce ağırlığını hissettirse de farklı dini fraksiyonlardan savaşçıları da bünyesinde barındırmaktadır.

- Mücahidler Ordusu (Ceys El-Müjahidin)

Halep'te faaliyet gösteren Nureddin Zengi Taburu Lideri Tevfik Şehabettin'in önderliğinde, 19. Bölük, El-Nur Hareketi, Festakim Kema Umirt, Hurriye, Ensar El-Hilafe, Emjed El-İslam, Haremeyn ve El-Ensar Tugaylarının katılımıyla Ocak 2014'te kurulmuştur. Finansmanını Suriye içerisinden ve yurtdışındaki Suriyelilerden karşılayan Mücahidler Ordusu'nun kuruluşunda muhalif gruplarla DEAŞ arasında süren çatışmalar etkili olmuştur. Mücahidler Ordusu, El-Nusra ile birlikte hareket edip tüm Halep'te DEAŞ'a karşı savaş başlatmış olup, halen Halep'te faaliyet göstermektedir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye>. Erişim Tarihi: 02.06.2015)

- Şam Askerler Birliği (Ejnad El-Şam)

Şam Askerler Birliği Kasım 2013'te Şam kırsalındaki Sahabe, Emjed'ül-İslam, El-Habib El-Mustafa, Der El-Asime ve Şebab El-Hüda tugaylarının katılımıyla kurulmuştur. Şam çevresinde İslam Ordusu'ndan sonra en kalabalık ikinci ordu konumundadır.

Ebu Muhammed El-Fatih liderliğindeki Ejnad El-Şam'ın yaklaşık 15.000 kişilik bir orduya sahip olduğu tahmin edilmektedir. 1983 doğumlu olan Ebu Muhammed El-Fatih, Şam'da Esed rejiminin kimyasal silah kullandığı Guta bölgesinden bir esnaftır ve Ejnad El-Şam'dan önce Şebab El-Hüda Tugayı'nın komutanlığını yapmıştır. Şam'ın Duma Havaalanı, Jobar, Mliha, Adra, Dumeir, Ruhaibeh, Harasta ve Daraya gibi bölgelerinde faaliyet göstermektedir. Yaklaşık 1 milyon kişinin yaşadığı Guta bölgesinin korumasını da büyük çapta grup üstlenmektedir (Bakeer, 2013).

- Suriye Devrimciler Cephesi (Cebhet Suvvar Suriye)

İdlip'te DEAŞ'a karşı mücadelesiyle ve pragmatik karakteriyle bilinen Cemal Maruf liderliğinde ve 14 farklı grubun birleşmesiyle, Ekim 2013'te kurulmuştur.

Sınırdaki silah ticareti ve dışarıdan kendisine verilen silahları diğer gruplara satmakla suçlanan Maruf, son zamanlarda Suriye'deki muhalif güçlerin yükselen yıldızı konumundadır. Maruf, Cenevre II kararı için SMDK Başkanı Cerbe'ye desteğini açıklayan tek cephe komutanı olmuştur. Batı'ya "aranan mutedil komutan" etiketiyle pazarlanan Maruf ve Suriye Devrimciler Cephesi, son zamanlarda ÖSO Genelkurmayı'nın yeniden yapılanması ve İslami grupların zayıflatılması operasyonlarında da kilit rol oynamaktadır. Kendisini El-Kaide'ye karşı bir tampon olarak da tanımlayan ve Suriye'de milli ordunun çekirdeğini teşkil etmesi umulan Suriye Devrimciler Cephesi, Özgür Suriye Ordusu'nun yeniden canlandırılması çalışmalarında kilit rol oynamaktadır (Mis, 2014).

- Hazm Hareketi (Hareket Hazm)

2012 yılının ortalarında Humus'un silahlı oluşumların en önde gelen oluşumlarından olan El-Faruk Tugayları'nın dağılmasından sonra lideri Hamza Şimali (Ebu Haşim) ve General Selim İdris tarafından, Ocak 2014'te 22 Humuslu ve Hamalı Tugayın birleşmesi ile oluşan Hazm Hareketi'nin kuruluşu ilan edilmiştir. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'yle güçlü ilişkilere sahip olan Hazm Hareketi, Hama'da daha aktif olup Halep, İdlip, Hama, Hums, Şam ve Deraa'yı kapsayacak şekilde bir örgütlenmeye sahiptir. En fazla göze çarpan özellikleri, ekipman açısından oldukça iyi bir durumda olmaları ve envanterlerinde gelişmiş silahlar bulundurmalarıdır.

Muhalifler arasındaki İslamcı ağırlığına karşı, seküler olarak kabul edilebilecek bir formasyona sahip olan Hazm Hareketi, bu özelliği sebebiyle, Suriye Devrimciler Cephesi ile birlikte Batı'dan en fazla destek alan muhalif gruplar arasında yer almaktadır (Güçtürk 2014).

- Lübnan Hizbullahı

Suriye'de 2011 yılında Arap Baharının devamı olarak başlayan protestoların ardından Esed rejiminin protestoları kanlı bir biçimde bastırması üzerine silaha sarılan muhalefet, ülkede rejime karşı güçlü bir direniş ortaya koymuştur. Gün geçtikçe daha da güçlenen muhalif grupların ilerleyişi sürecinde, Esed rejimini destek veren rejim harici unsurlarda sahne almıştır. Bu unsurların en önemlisi Lübnan merkezli Hizbullah'ın büyük oranda organize ettiği Şii milis güçlerdir.

Lübnan Hizbullahı'nın rejim tarafında yer alması, savaşın gidişatını dramatik bir biçimde değiştirmiş ve çöküşün eşiğine gelmiş olan Esed rejiminin –hiç değilse belli bölgelerde- tutunabilmesini ve muhalifleri belli oranda püskürtebilmesini sağlamıştır.

Seksenlerde Lübnan iç savaşı sırasında kurulan İran destekli örgüt, kuruluşundan günümüze kadar Suriye rejimiyle güçlü ilişkiler içerisinde olmuştur. 2011 yılında başlayan Suriye'deki iç savaşa uzun süre dahil olduğunu reddeden grup, 2012 Ağustos ayı itibariyle ABD tarafından Suriye iç savaşında rol aldığı gerekçesiyle yaptırım listesine alınmıştır.

Lübnan sınırı boyunca yaşanan çatışmalarda aktif olarak rol alan Hizbullah militanları, Suriye rejiminin Şam'dan sahil bölgesine uzanan hattı korumasında hayati bir rol üstlenmiştir. Hizbullah'ın askeri militan sayısı yaklaşık 10.000 civarında olup, bir çok ülke ve uluslararası organizasyonun terör örgütleri listesinde yer almaktadır (Ulutaş, Kanat, Acun , 2015).

4.3.3. Suriye İç Savaşı'nda Son Durum – “Son Savaş” Senaryosu

Suriye'nin çoğunluğu çöl ve kırsal bölgesi olmak üzere, neredeyse yarısını elinde bulunduran DEAŞ, son olarak, Mayıs 2015 ayı sonunda, Humus kırsalındaki tarihi Palmyra bölgesini ele geçirerek rejim ve muhalif unsurlara karşı önemli bir stratejik noktayı daha ele geçirmiştir. Bu aşamadan sonra, örgütün Halep ve Haseke kırsalına yönelik saldırılarının dozajının artması, yeni bir sürecin başlangıcını oluşturacaktır. Suriye'nin Irak ile olan sınır kapılarının tümü, önemli petrol ve gaz rezervlerinin kontrolüne sahip olmasın karşın, halen büyük yerleşim birimi sayılabilecek bir bölgeye sahip olmayan DEAŞ, bu durumu avantaj olarak kullanmaya devam etmektedir (Ulutaş, 2014).

Bu noktada en dezavantajlı olarak görülebilecek taraf olan rejim güçleri, nüfusun büyük kısmının bulunduğu kıyı kentlerinin ve başkentin kontrolünü elinde bulundurmakla birlikte, DEAŞ'ın Halep ve Haseke'yi ele geçirmesi halinde, lojistik öneme sahip Batı Hattı-Şam koridorunu kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyadır.

El Nusra Cephesi de ülkenin güney bölgesi ağırlıkta olmakla üzere, aktif olarak bir çok bölgesinde etkisini sürdürmekte olup, özellikle ülkenin Dera kentine yönelik saldırılarına devam etmektedir. Kuzey sınırındaki İdlib kenti de Fetih Ordusunun kontrolünde bulunmaktadır.

Halihazırda, yaklaşık beş yıldır devam eden iç savaş sürecinde, ülke genelinde yaklaşık 5000 noktada taraflar arasında, çeşitli ölçeklerde olmak üzere, çatışmalar devam etmektedir. Bu çatışma noktalarına, ABD Hava Kuvvetleri'nin DEAŞ hedeflerine yönelik sürdürdüğü hava hareketlerini de eklersek, iç savaşın ölçek büyüklüğü daha anlaşılır olacaktır (Ulutaş, Kanat, Acun , 2015).

Bu noktada, savaşın belirleyici tarafı sayılabilecek rejim güçleri açısından, Rusya Federasyonu ve İran'dan temin edilen mühimmat ve askeri uzman desteğinin de yönlendirmesi ile diğer muhalefet unsurlarının aksine, tüm ülke genelinde savaşın sürdürülmesinden ziyade, belli bir strateji çerçevesinde hareket edildiği söylenebilir ki son dönemde İdlib kırsalına büyük bir askeri yığınak yapılmasından bu sonuca ulaşılabilir. Suriye Ordusu'nun, sadece İdlib'i değil, Halep kırsalı ve Rakka'yı da hedeflediği iddia edilmektedir.

Esed rejimi tarafından, ülkenin geniş kırsal alanlarına nazaran daha kolay savunulabilir bölgesi olan kıyı kesiminin elde tutulmasının temel öncelik olduğu görülecektir. Daha önceki bölümlerde sıkça vurgu yapıldığı üzere, birçok uluslararası aktörün vekâlet savaşı olarak değerlendirilebilecek Suriye iç savaşının, tüm unsurlar için psikolojik dayanma sınırlarını da zorladığı şüphe götürmez bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle, 2015 yaz aylarından başlayarak, çatışmaların daha da şiddetleneceği ve taraflarında tüm güçlerini ortaya koyacakları bir "son savaş"a doğru sürecin ilerlediği değerlendirilmektedir.

İlk bakışta, Son Savaş değerlendirmesi iddialı bir varsayım olarak görülmekle birlikte, bu bakış açısının, bazı geçerli sebepler ışığında değerlendirilmesinde fayda bulunmaktadır. İlk ve en önemli sebep, kuşkusuz Esed Rejiminin içerisinde bulunduğu ve günden güne kötüye giden 'zayıflama' halidir. İç savaşın başında yaklaşık 75 milyar dolar olan döviz rezervi, günümüzde 5 milyar dolara kadar gerilemiş olup, bununla birlikte, ülkenin petrol ve gaz rezervlerinin yaklaşık %80'i DEAŞ'ın, %12'si kuzeyde bulunan Kürt grupların ve sadece %8'i rejim güçlerinin kontrolünde bulunmaktadır (Ulutaş, Kanat, Acun, 2015). Ülke nüfusunun çoğunluğunu sınırları içerisinde bulduran ve geniş bir muhalif kuvvete karşı savaş veren rejimin, bu mücadeleyi uzun vadede devam ettirmesi imkânsız görünmektedir.

En büyük sponsor sayılabilecek Rusya'nın ise Ukrayna ve Kırım meselerinin yanı sıra ABD'nin başını çektiği batı ülkelerinin uyguladığı ambargo dolayısıyla, hem siyasi hem de ekonomik baskı altında rahat hareket imkanı bulabildiğini söylemek zordur.

Geniş bir uluslar arası ittifak tarafından askeri eğitim, mühimmat ve finansal olarak destek almakta olan Özgür Suriye Ordusu, El Kaide'nin ve radikal unsurların insan ve finans destekleri ile mücadelesini devam ettiren El Nusra cephesi ve Fetih Ordusu unsurları ile Musul'u ele geçirmesinin ardından dünyanın en zengin terör örgütü olan DEAŞ'a karşı Esed rejiminin uzun soluklu bir mücadele yürütmesi zor gözükmemektedir.

SONUÇ

Küreselleşme, Arap Baharı ve yenedünya düzeni içerisinde Suriye'nin incelendiği çalışma sonrasında elde edilen sonuçlar göstermektedir ki, diğer Arap toplumlarına paralel biçimde Suriye Arap Cumhuriyeti de istikrardan uzak bir ülke olarak görünmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında küreselleşme, Arap Baharı gibi gelişmelerin etkilerinden söz edilse de bunlar görünürdeki etkilerdir. Uzun yıllardır Ortadoğu bölgesinin sahip olduklarından faydalanmak isteyen dünyanın önde gelen güçleri, stratejilerini hayata geçirirken küreselleşmeyi, Arap Baharını kullanmışlardır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyayı etkisi altına alan küreselleşme, şüphesiz çok geniş boyutlu etkilere sahiptir. Küreselleşmenin ülkelerin faaliyetlerini, politikalarını belirleyecek düzeyde etkilere sahip olduğu noktası, anılan çalışmada ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte artan imkânların, küreselleşmenin etkilerinin görülmesinde sahip olduğu roller ortadadır. Ancak küreselleşmenin kısa sürede bu kadar merkezi konuma gelmesi, teknolojik gelişmelerle açıklanabilecek kadar basit bir konu olarak görünmemektedir. Nitekim küreselleşmenin ABD gibi ülkelerin kendi kültürlerini diğer toplumlara aktarmalarında bir araç niteliği taşıdığı çalışmanın sonuçları arasında yer almaktadır.

Ortadoğu Bölgesi, sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri ile birlikte birçok ülkenin ilgisini çeken bir bölgedir ve bu durum tarih boyunca da böyle olmuştur. Ortadoğu bölgesindeki ülkeler, dünyanın en genç nüfusunu barındırmaktadırlar. Ancak ABD başta olmak üzere dünyanın önde gelen güçleri –AB ülkeleri, Rusya gibi- bölge ülkelerinin bu nüfus gücünü kullanmasının önüne geçme isteği içindedirler. Geline nokta savaşla hâkimiyet kurmak yerine, kültür aracılığıyla hâkimiyet kurmanın gücünü fark eden bu ülkeler, kendi kültürlerini Ortadoğu'da etkin kılmak için küreselleşmeyi kullanmaktadırlar. Buna paralel olarak kültürel emperyalizm, popüler kültür gibi kavramların ortaya çıktığı ve bölge ülkelerini batı hayranlığına sürüklediği hususu da, çalışmada elde edilen sonuçlar arasındadır.

Küreselleşmenin etkilerinin zirve yaptığı günümüz koşullarında yaşanan gelişmeler, dünya çapında etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Bu kapsama giren gelişmelerin başında gelen Arap Baharı, 2010 yılının son günlerinde ortaya çıkmış ve çok kısa sürede Arap dünyasını etkisi altına almıştır. Arap Baharının ortaya çıkması ve birkaç aylık süreler içerisinde rejimleri devirecek kadar etkili olması, teknolojik ilerlemelerin getirdiği imkânlar ve küreselleşme ile birlikte diğer ülkelerden etkilenmenin sonucu şeklinde açıklanıyor olsa da, bahsedilen etkilerin bu şekilde açıklanması yetersiz olacaktır. Bölgedeki ülkelerin yanında var olan diğer aktörlerin faaliyetleri, çıkar çatışmalarını beraberinde getirmiş olup Arap Baharı ile birlikte yeni bir siyasi coğrafya oluşturulmasının amaçlandığı çalışma sonucunda anlaşılmıştır.

Arap Baharı, hızlı bir şekilde yayılmakta iken halklara özgürlük ve ekonomik büyüme başta olmak üzere birçok vaatte bulunmuştur. Öyle ki rejimlerin devrildiği ülkelerin dışında birçok ülke; ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan çeşitli tavizler vermek durumunda kalmıştır. Ancak aradan geçen sürede bunların vaat edilenlerle örtüşmediği görülmüş olup, diğer bir ifade ile Arap halklarının özgürlükçü söylemleri verilen birkaç imtiyaz ile geçiştirilmiştir. Rejimin devrildiği Mısır'da askeri darbenin yaşanması, Libya'daki karmaşanın devam etmesi, Suriye'de ise iç savaşın dört yıldır devam etmesi, Arap Baharının halkların istediği sonuçları getirmesi bir yana, söz konusu ülkeleri daha geriye götürdüğü sonucuna ulaşılacaktır. Burada ifade edilen geriye gitme noktasındaki ekonomik veriler ile siyasi ve sosyal açıdan ülkelerin içinde buldukları durum çalışma içinde ortaya konmuştur.

Ortadoğu bölgesindeki ülkeler, Arap Baharının ortaya çıkardıklarından farklı oranlarda etkilenmişlerdir. Ancak Suriye, yaşananların bir sonuca bağlanamaması ve iç savaşın dört yıldır devam etmesi sebebiyle en çok etkilenen ülke olarak görünmektedir. Ölen Suriyeli sayısının yüzbinler ile ifade ediliyor oluşu, rejim ve muhalifler arasındaki çatışmalara farklı ülkelerin taraf olması, Suriye'deki savaşın boyutlarının anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

Çalışmada elde edilen sonuçlar rejim ya da muhaliflere taraf olan ülkelerin ülkedeki girişimlerini sonlandırmadıkları ve taraflardan birisinin askeri hakimiyeti sağlayamadığı takdirde, Suriye'deki iç savaşın devam edeceğini ortaya koymuştur.

Ekonomik, siyasi ve sosyal etkilerden hangisi baz alınarak değerlendirme yapılırsa yapılınsın, Arap Baharının Suriye'ye verdiği zararın düzeyinin yüksek olduğu sonucu değişmeyecektir. Tüm bu gelişmelerin yanında Şii-Sünni çatışmasının ülkedeki karmaşa seviyesini yükselttiği söylenebilir. Öyle ki Şiiler, rejimin devrilmesi sonrasında muhalif olan Sünnilerin kendilerine zarar verecekleri korkusu ile isteyerek ya da istemeyerek Esad rejimini desteklemektedirler. Böyle bir durumun hâkim olması ile birlikte, Suriye'deki iç savaşın kısır bir döngü halini aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuçta, küreselleşme ve Arap Baharı ile birlikte Suriye tam bir kaos içerisinde yer almaktadır. Suriye'nin Arap Baharı sonrasında içine girdiği durumda Rusya'nın rejim tarafını, Amerika'nın ise muhalifleri destekleyecek şekilde taraf tutması, ülkedeki iç savaşın bu ülkelerin ve takipçilerinin desteklerine paralel şekilde devam etmesini sağlamıştır. Ayrıca bu husus, tüm çalışma boyunca açıklanan dış güçlerin Ortadoğu bölgesinde hâkim olmaya yönelik girişimlerinin bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Suriye'deki iç savaşta gözlemlenen bu durum, Ortadoğu bölgesi içerisindeki ülkelerin neredeyse tamamında geçerlidir. Dünyanın önde gelen güçlerinin çıkar çatışmaları sonucunda yüzbinlerce sivil ve masum insan ölmekte milyonlarca insan ise ülkesini terk etmek durumunda kalmaktadır.

Görüldüğü üzere Suriye'nin içinde bulunduğu bu durumun, teknolojik gelişmelerle birlikte ortaya çıkan (!) küreselleşme ile açıklanmaya çalışılması yetersiz olacaktır. Egemen ülkelerin Ortadoğu stratejileri değişmediği takdirde, bölgenin siyasi ve ekonomik istikrara kavuşması neredeyse imkânsız görünmektedir. Bu da göstermektedir ki küreselleşme teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan bir sonuç değil, küresel güçlerin stratejilerini uygulayabilmeleri adına bir başlangıç/araç niteliği taşımaktadır.

Suriye meselesi bir vekaletler savaşı olduğu andan itibaren çözümü Suriyelileri aşan bir boyuta yükselmiştir. Yine bu andan itibaren meselenin gidişatı ve safhalarını, büyük ölçüde iki tarafın destekçilerinin belirleyeceği anlaşılmıştır. Esad rejimine diplomatik, askeri ve finansal açıdan destek çıkan İran ve Rusya bu süreçte sorumluluklarını aralıksız ve belki de beklentileri de aşan bir şekilde yerine getirmiştir.

Diğer yandan ise Suriye'nin Dostları Grubu, uyumsuz bir görüntü çizmiş; Suriye'ye yapılan yardımlar aralıklarla devam etmiş ve hiçbir zaman oyun değiştirici mahiyette olmamıştır. Bu durum, mevcut kilitlenmişlik durumunun ortaya çıkmasına sebep olmuş, Esed rejimi önemli bir kısmını kontrol edemediği Suriye'de muhalifleri silah bırakmaya zorlayamazken, muhalifler de Esed rejiminin düşüşünü hazırlayacak askeri başarılarla imza atamamıştır.

Sonuç olarak, gelinen noktada, Esed rejimi ülkenin tamamına hâkim olma amacını terk etmiş ve büyük yerleşim yerlerinin bulunduğu sahil kesimini elinde tutmaya odaklanmış görünmektedir. Muhalifler ise dış bağlantılarının çok yönlü yardımları ile savaşı devam ettirerek, Esed rejimine son vermeyi hesaplamaktadır. Suriye meselesi sadece Suriyeli taraflar eliyle çözülebilecek bir mesele olmaktan çok uzun süre önce çıkmıştır. Mevcut tabloda yakın vadede Suriye için maalesef ne askeri ne de siyasi bir çıkış yolu gözükmemektedir.

Bununla birlikte, asıl dikkat edilmesi gereken husus, DEAŞ'ın sadece Suriye'nin değil, neredeyse bütün Ortadoğu'nun kaderinin etkileyecek bir aktör olarak bölgede yerini almış olmasıdır. Dünya, ilerleyen yıllarda, egemen güçlerin, DEAŞ ile mücadele görüntüsü altında oluşturacağı yeni dünya düzenine şahit olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACILAR Ali ve diğeri (2010), *Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri*, Nobel Yayıncılık, Ankara,
- ADIGÜZEL, Muhittin (2013), Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 35, 2013.
- AKBAŞ, Zafer (2011), ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi, *HistoryStudies Dergisi*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı,
- AKGÜN, Birol (2012), *Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayını,
- AKTAŞ, Gülhan (2007), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,
- AKTEL, Mehmet (2001), Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2,
- ALSOUDİ, Alsoudi, Küreselleşmenin Ortadoğu Ülkelerine Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Etkisi,
http://www.vizyon21yy.com/documan/Genel_Konular/Milli%20Guvenlik/Ortadoğu/Kursellesmenin_Orta_Dogu_Ulkelerine_Kulturel_Ekonomik_ve_Sayasi_Etkisi.pdf, Erişim Tarihi: 21.12.2014.
- ALTAY Hüseyin ve NUGAY Ulaş (2013), Ortadoğu Bölgesi Enerji Kaynaklarının 21. Yüzyıl Dünya Ekonomisi İçin Stratejik Önemi, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3,
- ARAS, Bülent (2014), Arap Baharının Jeopolitiği, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 64,

- ARI, Tayyar (2012), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Cilt: 1, MKM Yayınları, 5. Baskı, Bursa.
- ASLAN, Adnan (2012), *Küreselleşmenin Neresindeyiz*, İnsan Yayınları, İstanbul,
- ATAMAN, Muhittin (2012), *Suriye 'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum*, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı Yayınları, Sayı: 6,
- ATEŞ Hamza ve ÜNAL Soner (2004), *Devletin Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğu'sunda İdari Hayat*, *Bilgi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1,
- AYKAÇ, Mustafa (2008), *Zeki Parlak ve Süleyman Özdemir, Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Artırılması ve Türkiye'deki Kobiler*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul,
- AYHAN, Veysel (2012), *Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması*, *Ortadoğu Etütleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2,
- AYHAN, Veysel (2012), *Arap Baharı: İsyancılar, Devrimler ve Değişim*, Mkm Yayıncılık, Bursa.
- BABACAN Mehmet Emin ve diğerleri (2011), *Sosyal Medya ve Arap Baharı*, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2,
- BAKEER Ali Hussein (2013), *Suriye'de Kabusa Doğru*, USAK Raporları, No:13-01,
- BALKILIÇ, Esra (2006), *Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü: Bazı AB Ülkeleri Kıyaslaması*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana,
- BAYAR, Fırat (2008), *Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye*, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Sayı: 32,
- BİNGÖL, Oktay (2013), *Arap Baharı ve Ortadoğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları*, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2,

- BUZKIRAN Davut ve KUTBAY Hüseyin (2013), Arap Baharının Türkiye'ye Olan Ekonomik Sosyal Etkileri, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1,
- ÇEKEN Hüseyin, ÖKTEN Şevket ve ATEŞOĞLU Levent (2008), Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk, *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2,
- ÇENGEL, Özgür (2008), Küreselleşme Sürecinin Uluslararası Pazarlama Stratejilerine Etkileri ve Çin Örneği, *Öneri Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 29,
- ÇEMREK, Murat (2012), *Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Stratejik Düşünce Enstitüsü Analiz,
- ÇILDAN Cihan ve diğerleri, Sosyal Medyanın Politik Katılım ve Hareketlerdeki Rolü, <http://ab.org.tr/ab12/bildiri/205.pdf>, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015.
- DAĞ, Ahmet Emin (2013), *Suriye: Bilad-i Şam'ın Hazin Öyküsü*, İHH İnsani Yardım Vakfı Araştırma ve Yayınlar Birimi, 2. Baskı, İstanbul.
- DAĞCI, Kenan (2006), *Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Yeni Dengeler*, Tasam Yayınları Dış Politika Dizisi, İstanbul.
- DEMREN, Çağdaş (2008), Ortadoğu'da Ataerkillik ve Erkeklik İlişkileri, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 2,
- DENİZ, Şadiye (2012), Ortadoğu'nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 20,
- DİNÇER, Osman Bahadır, KUTLAY, Mustafa (2011), USAK Analiz No:18
- DOĞAN Gürkan ve DURGUN Bülent (2012), Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15,

- DUMANLI KÜRKCÜ, Duygu (2013), Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, (Online Tasarım, Sanat ve İletişim Dergisi, TOJDAC), Cilt: 3, Sayı: 2,
- DURAN Burhanettin ve YILMAZ Nuh (2012), *Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharından Sonra Yeni Güç Dengeleri*, Türk Dış Politikası Yıllığı, SETA Yayınları, Ankara.
- EFEGİL Ertan ve MUSAOĞLU Neziha (2008), Demokratikleştirme Bağlamında, Avrupa Birliği'nin Orta Doğu Politikası, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1,
- ENER Meliha ve DEMİRCAN Esra (2006), Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2,
- ERDEM Demirhan Fahri ve ERDEM Çiğdem (2013), Ortadoğu'da Otoriter Rejimler: Ortadoğu Arap Topluluklarının Tarihsel, Siyasal ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinden Bir Değerlendirme, *Akademik Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14,
- ERDOĞAN, Aynur (2011), *Arap Baharı*, Dünya Bülteni Araştırma Masası (DÜBAM), İstanbul
- ERTUĞRUL, Doğan (2012), *Türkiye Dış Politikası İçin Bir Test. Suriye Krizi*, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı yayını, İmak Ofset Yayıncılık, İstanbul.
- FINDIKÇI, Aydın (2006), Dünya Ekonomisi Küreselleşmenin Neresinde? *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 9,
- GAYTANCIOĞLU, Kaan (2008), *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- GÖKDERE, Ahmet (2001), Küreselleşmeye Genel Bir Bakış, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1,

- GÖRENER Aylin ve diğerleri (2009), Dünyada Değişen Değerler ve Orta Doğu Sorunu, Kadir Has Üniversitesi, *Esat Çam Anısına Düzenlenen 6. Uluslararası İlişkiler Konferansı*,
- GÜÇTÜRK, Yavuz (2014), İnsanlığın Kaybı: Suriye'deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu, SETA Yayınları, No: 31, I. Baskı,
- GÜLDİKEN Nevzat ve ARSLAN Mehmet (2006), Küreselleşme ve Ulusallığın Diyalektik Etkileşimi, Cumhuriyet Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2,
- GÜLŞEN, Salih Metecan, <http://acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/485/1s.pdf?show> , Erişim Tarihi: 26.02.2015,
- İPEK, Pınar (2013), Enerji Güvenliğinde Ortadoğu Bölgesinin Jeopolitiği ve Enerji Piyasalarında Muğlâk Bir Devrimin Yansımaları, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 50,
- KANTARCI, Şenol (2012), Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi? , *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 16,
- KAP, Derya (2014), Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları, *Akademik Perspektif Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2,
- KARDAŞ, Şaban (2013), *Türkiye ve Arap Baharı: Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Değişiklikler*, Hazar Raporu,
- KARTAL, Zeki (2007), Kavramsal ve Tarihsel Yönleri İle Küreselleşme, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2,
- KAYA, Mehmet (2009), Küreselleşme Yaklaşımları, Dicle Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13,
- KAZGAN, Gülten (2003), Tek Merkezli Dünya ve Yeni Ekonomik Düzen, *Arka Plan Dergisi*, Sayı: 7,

- KEMALOĞLU, İlyas (2012), Rusya'nın Ortadoğu Politikası, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu*,
- KOÇAK, Konur Alp (2012), Yasemin Devriminden Arap Baharına Tunus, *Yasama Dergisi*, Sayı: 22,
- KONT, Ergun (2011), Bölgesel Uyanış, *Çerçeve Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 57,
- KÖK Selcen ve TEKERLEK Mehmet (2012), Sokak Siyasetinden Sosyal Ağlara Yeni Aktivizm: Arap Baharı Deneyimi, *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*,
- KÖSE, Ömer (2003), Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 49,
- KUYUMCU, Oğuz (2011), *Suriye Ülke Raporu*, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi,
- KILIÇ, Davut (2008), Ortadoğu'nun Dini Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1,
- KILIÇASLAN, Gülgün Sibel (2006), *Küreselleşme Sürecinde Ortadoğu'da Medyanın Rolü*, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,
- KIVILCIM, Fulya (2013), Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1,
- KUŞÇU Veysel ve ÇAĞLIYAN Ayşe (2003), Ortadoğu Açısından Türkiye'nin Jeopolitik Önemi, *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2003.
- KUŞOĞLU, Baran (2012), Libya Arap Baharına NATO Katkısı, *Yasama Dergisi*, Sayı: 22,
- MAHİROĞULLARI, Adnan (2005), Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 50,

- MERCAN, Muhammed Hüseyin (2010), Beşer Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2,
- MERCAN, Muhammed Hüseyin (2012), *Suriye: Rejim ve Dış Politika*, Açılım Kitap Yayıncılık, İstanbul.
- MİS, Nebi (Şubat 2014), Suriye’de Çözüm Hala Çok Uzakta, Görüş, www.aljazeera.com.tr. (Erişim Tarihi: 04.06.2015)
- MUTLU, Erol (2005), *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*, Ütopya Yayınevi, Ankara,
- NALÇAKAN, Meserret (2008), Üretim ve Tüketim Sektörlerindeki Değişimin Ulaştırma Sektörüne Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir,
- OĞUZLU, Tarık (2011), Arap Baharı ve Yansımaları, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt: 3, Sayı. 36,
- ORHAN, Duygu Dersan (2013), Ortadoğu’nun Krizi. Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1-2,
- ORHAN, Oytun (2014), *Suriye’ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, Rapor No: 189,
- ÖZALP, Osman Nuri (2013), Arap Baharı Bağlamında Orta Asya’da Toplumsal Protesto Dinamikleri ve Potansiyeli, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 56,
- ÖZALP, Osman Nuri (2013), Uluslararası İlişkiler Bağlamında Ortadoğu’da Büyük Güç Politikalarını Açıklamaya Yönelik Bazı Kuramsal Yaklaşımlar, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 48,

- ÖZDEMİR, Soner Mehmet (2011),, Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim ve Eğitim Programları, *Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1,
- ÖZPEK, Burak Bilgehan (2012), *En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu*, Ortadoğu Etütleri, Cilt: 3, Sayı: 2,
- ÖZTÜRKLER, Harun (2009), Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik Yapılarının Temel Özellikleri, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 6,
- PAKSOY, H. Mustafa (2013), *İç Savaştan Kaçarak Kilis'te Yaşamını Sürdüren Suriyelilerin Sosyo-Ekonomik Sorunları Üzerine Bir Araştırma Raporu*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yayın No: 1, Kilis.
- PAKSOY H. Mustafa ve diğerleri (2012), Arap Baharının Sosyo-Ekonomik Etkileri: Türkiye-Suriye Karşılaştırması, *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*,
- SAGŞEN, İlhan (2011), Arap Baharı, Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt. 3, Sayı: 31-32,
- SAKİN Serdar ve DEVECİ Can (2011), Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme, *Uluslararası Tarih Dergisi Özel Sayısı*, s: 276,
- SEZER Özcan ve ÖNDER Özgür (2010), Küreselleşme Süreci ve Siyaset- Yönetim Ayrımında Bir Sorun Alanı: Bağımsız İdari Otoriteler, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Yayını*,
- SİLİNDİR, Murat (2007), *ABD Gücünün Geleceği*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,
- STEGER, Manfred (2006), *Küreselleşme*, Çeviren: Abdullah Ersoy, Dost Kitabevi, Ankara,

- SÜER, Berna (2012), Suriye’de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2,
- ŞAHİN Mehmet ve ŞAHİN Özge Uysal (2014), Arap Baharının Türkiye Ekonomisine Etkileri, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 23,
- ŞAHİN, Mehmet (2010), Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2,
- ŞEN, Yağmur (2013), Suriye’de Arap Baharı, *Yasama Dergisi*, Sayı: 23,
- ŞENTÜRK, Rıdvan (2009), McLuhan’ın Televizyon Teorisi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 15,
- TAGRAF, Hasan (2002), Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi, *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2,
- TALAS Mustafa ve KAYA Yaşar (2007), Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 22,
- TANDOĞAN, Ali (2013), *Arap Baharı Sürecinde Mısır*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TAŞ, Ramazan (2012), Ortadoğu Raporu, Ekonomik Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Merkezi, *Turgut Özal Üniversitesi Yayını*, s: 9,
- TIĞLI, İbrahim (2012), Devrimlerden Sonra Arap Baharı, *Dünya Bülteni Araştırma Masası (DÜBAM) Yayını*, İstanbul.
- TOPAK, Suat Tayfun (2014), Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Medya Bağlamında Renkli Devrimler ve Arap Baharı Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 3,
- TUZ, Cahit (2011) Arap Baharının Suriye Ayağı, USAK Analiz,

- TURAN, Şuayip (2011), *Küreselleşme Sürecinde Örgütsel Değişimi Etkileyen Bir Unsur Olarak Örgütsel Sinizm ve Karaman İli Kamu Kurumlarında Bir Çalışma*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman,
- TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, (2011) Suriye Neden Bu Kadar Önemli, USAK Analiz,
- ULUTAŞ Ufuk, HOCA Halid (2014) Suriye: Devrim mi Bölünme mi? SETA Yayınları, Sayı: 95
- ULUTAŞ Ufuk, Buğra Kanat KILIÇ, ACUN Can (2015), Sınırları Aşan Kriz Suriye, SETA Yayınları, Sayı: 120
- ÜLTANIR, Gürcan (2003), Eğitim ve Kültür İlişkisi: Eğitimde Kültürün Hangi Boyutlarının Genç Kuşaklara Aktarılacağı Kaygısı, *Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 23, Sayı: 3,
- VARLIK, Ali Bilgin (2009), *Küreselleşme ve Küreselleşmenin Ortadoğu'ya Etkileri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara,
- YANAR, Rüstem (2011), *Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün ile Ekonomik Entegrasyonu*, Stratejik Düşünce Enstitüsü Analizi,
- YANAR, Rüstem (2014), Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'da Ekonomik, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 62,
- YILDIRIM, Ercüment (2012), M.Ö. İkinci Binyılda Paylaşılamayan Topraklar: Kuzey Suriye, *Akademik Sosyal Bilimler Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8,
- YILMAZ, Muzaffer Ercan (2012), Kaddafi Sonrası Libya'da Siyasal Dönüşüm, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1,
- YILMAZ Türel ve ŞAHİN Mehmet (2010), *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Platin Yayıncılık, Ankara.

YÜKSEL, M. Umutcan, Suriye'nin Toplumsal ve Siyasal Bağlamı Açısından Bir Değerlendirme: İç Savaş mı Demokratikleşme Süreci mi? , http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2012731_Suriye.pdf , Erişim Tarihi: 27.02.2015.

www.globalresearch.ca

www.tdk.gov.tr

www.wikipedia.com.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hasan ÖZTEKE

Doğum Yeri : Çankaya/ANKARA

Doğum Yılı : 1980

Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1994-1997 : Ankara Ayrancı Ticaret Meslek Lisesi

Lisans 1997-2001 : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi

Yabancı Dil : İngilizce